

USTVARJALNOST IN NALOŽBE – RAZVOJNI DEJAVNIKI V REGIONALNEM RAZVOJU SLOVENIJE

Dr. Marjan Ravbar, znanstveni svetnik. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Ljubljana
UDK 332.1 (497.4)
JEL: O200

Povzetek

Analize regionalnih inovacijskih sistemov in njihovega prispevka h gospodarski rasti so v svetovni znanstveni literaturi že dobro uveljavljene. Ne nazadnje lahko v sodobnih teorijah in empiričnih raziskavah najdemo jasne dokaze o tesni medsebojni povezanosti tehnološkega napredka, ustvarjalnih človeških virov, tolerantnosti in vlaganja kapitala, pri čemer so naložbe zgolj odsev in temeljni, ne pa zadostni pogoj k uravnavanju razvojnih spodbud.

Kapital, povezan z naložbenimi dejavnostmi, je skupaj z naravnimi (surovine) in človeškimi (delo, znanje in informacije) viri eden ključnih dejavnikov gospodarskega napredka. V sodobnosti so nove oblike naložb praviloma neposredno povezane z izobrazbeno sestavo prebivalstva v nekem okolju, torej z znanjem. Naložbene dejavnosti se torej ne pojavljajo povsod hkrati in enakomerno, marveč nekatere oblike naložb, praviloma večje vrednosti, pronicaajo zgolj iz nekaterih inovacijskih središč. To na številnih obsežnejših območjih, ki tudi v majhni Sloveniji navadno z velikim številom kazalnikov sodijo med manj razvita, zaostreje njihov izhodiščni razvojni položaj.

V tem pogledu se nove naložbe navadno enačijo z novim znanjem, najpogosteje z novimi proizvodi, iznajdbami in novimi tehnološkimi ali organizacijskimi prijemi. Tako je z vlaganjem – ob kapitalu – tesno povezana zlasti vloga ustvarjalnih poklicev, ki ključno prispevajo h gospodarskemu razvoju. Kopičenje ali pomanjkanje naložbenih dejavnosti v izbranih okoljih je pogosto zgolj posledica številnih dejavnikov, pri čemer se socialno-ekonomska diferenciacija v pokrajini zrcali v spremenjenih lokacijskih dejavnikih; njene prednosti ali slabosti lahko prispevajo k nastanku novih socialnih in regionalnih neenakosti.

Geografska analiza ustvarjalnosti in naložb kot pomembnih razvojnih dejavnikov je pokazala, da je njihova razporeditev skoraj enaka. Kaže izrazito zgoščenost v osrednjeslovenski razvojni regiji, kjer so uresničili dve petini naložb, tu pa je tudi skoraj polovica vseh delovnih mest v ustvarjalnih poklicih v Sloveniji, čeprav v tej regiji prebiva le četrtnina ljudi v državi in je v njej 32 % delovnih mest. Zaradi te izjemne zgoščenosti je v vseh drugih razvojnih regijah delež naložb in ustvarjalnih poklicev v primerjavi s številom prebivalcev pod državnim povprečjem. Skoraj trikrat manj (le 13 %) jih je v Podravju, nato pa po številu in deležih sledijo savinjska, dolenjska in gorenjska razvojna regija, pri čemer dolenjska izkazuje izrazit primanjkljaj med t. i. ustvarjalnimi poklici. Okrog 5 % naložb in ustvarjalnih poklicev je še v obalno-kraški in goriški razvojni regiji. V preostalih razvojnih regijah se njihov delež giblje med 1 % in 3 %.

Ključne besede: Slovenija, geografija ustvarjalnosti, naložbe, regionalni razvoj, ustvarjalno okolje, konkurenčnost

Abstract

Analyses in the global scientific literature broadly address regional innovative systems and their contribution to economic growth. Modern theories and empirical research indicate a strong correlation between technical progress, creative human resources, toleration, and capital investment. New investments are a fundamental but not sufficient condition for balancing developmental stimulation. Capital, linked with investment activities, natural (material) resources, and human resources (work, knowledge, information) are the main driving forces of economic progress. New forms of investment today are strongly connected with the population's educational structure and knowledge, therefore investment does not occur everywhere, simultaneously, and equally. Some forms of investments, especially the most extensive ones, originate from already established innovative centres, consequently the less developed areas (which cover the greater part of the territory) continually suffer from a disadvantaged starting-point. New investments usually coincide with new knowledge in the form of new products, innovations, and new technological and organizing solutions. Capital therefore becomes strongly intertwined with creative social groups, which undoubtedly has an impact on regional development. The accumulation or lack of investment in a certain area is often the result of numerous factors: socio-economic differentiation, changes in local factors, regional disparities, etc.

A geographical analysis of both investment and creativity in Slovenia indicated an almost identical distribution: a strong concentration in the Osrednjeslovenska development region, with the two-fifths of all Slovenian investments and more than

half of all employment in creative professions, but only a quarter of the Slovenian population and 32% of all employment. This imbalance has resulted in a below-average level of investment activities and "creative" employment in the rest of Slovenia. In the Podravje development region the level is three times lower (13%), followed by the Savinjska, Dolenjska, and Gorenjska development regions. The Dolenjska development region in particular evidences a distinctive deficit in the number of creative jobs. Approximately 5% of investment and creative employment can be found in the Obalno-kraška and Goriška development regions while, in the remaining development regions the share is between 1% and 3%.

Key words: Slovenia, geography of creativity, investment, regional development, creative environment, competitiveness

1. UVOD

Klasične raziskave, ki so doslej opozarjale na pomen dejavnikov v regionalnem razvoju in prikazovale gospodarsko sestavo, prometno povezanost, infrastrukturno opremljenost, ponudbo storitvenih dejavnosti, kakovost življenjskega okolja in podobno, izgubljajo pomen. V sodobnosti razvojne dejavnike nadomeščajo novi vidiki vrednotenja odnosov v regionalni skupnosti. Zlasti pomembne so visokoproduktivne dejavnosti (angl. *venture capital*), ki zahtevajo spremenjeno naložbene dejavnosti, te pa prav tako spremenjene zahteve na trgu delovne sile.

Analize regionalnih inovacijskih sistemov in njihovega prispevka h gospodarski rasti so v literaturi že dobro uveljavljene. Ne nazadnje lahko v empiričnih raziskavah in sodobnih teorijah najdemo jasne dokaze o tesni medsebojni povezanosti tehnološkega napredka, (ustvarjalnih) človeških virov, tolerantnosti in vlaganja (kapitala), pri čemer so naložbe zgolj odsev in temeljni, ne pa zadostni pogoj za uravnavanje razvojnih spodbud v regionalnem razvoju. Kapital, povezan z naložbenimi dejavnostmi, je skupaj z naravnimi (surovine) in človeškimi viri (delo, znanje in informacije) eden ključnih dejavnikov gospodarskega in družbenega napredka. V sodobnosti so nove oblike naložb praviloma neposredno povezane z izobrazbeno sestavo prebivalstva v nekem okolju, torej z znanjem. Naložbene dejavnosti ne nastopajo povsod sočasno in enakomerno, temveč nekatere oblike (praviloma večje vrednosti) naložb pronicajo zgolj iz določenih inovacijskih središč, kar v znatnem številu (tudi) obsežnih območij, ki navadno z večjim številom izbranih kazalnikov spadajo med manj razvita – tudi v majhni Sloveniji – zaostrejuje njihov izhodiščni razvojni položaj. V tem pogledu se nove naložbe navadno enačijo z novim znanjem, največkrat pa tudi bodisi z novimi proizvodi bodisi kot iznajdbe in novi tehnološki ali organizacijski prijemi. Tako je z vlaganjem – ob kapitalu – tesno povezana zlasti vloga ustvarjalnih poklicev, ki ključno prispevajo h gospodarskemu razvoju. Kopičenje ali pomanjkanje naložbenih dejavnosti v nekaterih okoljih je pogosto posledica še številnih drugih dejavnikov, pri čemer se socialno-ekonomska diferenciacija v pokrajini zrcali v spremenjenih lokacijskih dejavnikih. Njene prednosti oziroma slabosti prispevajo tudi k nastanku novih socialnih in regionalnih neenakosti.

Preučevanje medsebojne povezanosti ustvarjalnosti oziroma izobrazbenosti in naložbenih dejavnosti izkazuje izjemno celovitost različnih (gospodarskih, družbenih in prostorskih) dejavnikov. Na prelomu tisočletja smo torej priča novi, temeljiti preobrazbi izobrazbenih struktur in naložbenih dejavnosti, ki jima kot izhodišču obravnave namenimo posebno pozornost. Gospodarski razvoj in postindustrijska družba sta se v globalizaciji prisiljena nenehno strukturno prilagajati, prilagoditvenim zakonitostim pa sledijo tudi sodobni razvojni dejavniki. Ti se morajo še zlasti podrežati spreminjajočim se lokacijskim dejavnikom, ki odločilno vplivajo na geografsko razporeditev gospodarskih dejavnosti in tako na razvojne procese v nekem geografskem okolju.

Na poti v družbo znanja torej dobivajo čedalje večji pomen naložbe, povezane z drugimi družbeno-gospodarskimi dejavniki, zlasti človeškimi viri. Preučevanje teh izredno prepletenih razsežnosti in njihovih daljnosežnih posledic za gospodarski in vseobsežni družbeni razvoj je bilo doslej v posameznih družboslovnih vedah, zlasti v ekonomiji, osvetljeno z različnih zornih kotov. V sodobni slovenski geografiji pa se je namenjalo premalo pozornosti preobrazbi pokrajine zaradi vplivov naložb in z njimi povezanih ustvarjalnih poklicev kot pomembnih sestavin pri strukturnih spremembah v sodobni družbi. Zato je poglobitni namen, da v skromnem obsegu prikažemo nekatere geografske značilnosti investicijskega razvoja in njegove povezanosti z ustvarjalnimi poklici v prvih letih 21. stoletja, s čimer naj bi vsaj v fragmentarni obliki zapolnili vrzel v gospodarski geografiji in še zlasti pri preučevanju vplivov, povezanih z zastavljenimi cilji izenačevanja življenjskih razmer.

Izhodiščna hipoteza pričujočega prispevka je podmena, da znanje (= ustvarjalni poklici) in kapital (= naložbe) postajata ključna za nadaljnji (regionalni) razvoj. Prav zato namenimo posebno pozornost pomembnosti preučevanja prostorske razporeditve naložbenih dejavnosti in ustvarjalnosti, ki kažejo na razvejenost in razvitost gospodarstva. Po kratkih metodoloških pojasnilih sledi kratek pregled geografske razporeditve naložb in ustvarjalnosti. V osrednjem, četrtem poglavju pa z izbranimi kazalniki vrednotimo zlasti povezanost naložbenih dejavnosti s človeškimi viri,

posebno z ustvarjalno zmogljivostjo. Poimenovali smo jih kot razvojne dejavnike v regionalnem razvoju. Pozornost namenjamo še temeljnim značilnostim gospodarske in socialnogeografske preobrazbe družbe, ki jo narekuje ustvarjalno okolje kot poglavitno gibalno sodobnega družbenega napredka. V zaključnem poglavju razpravljamo še o možnih zamislih za boljše razumevanje, ki jo ima na spremenjeno dinamiko v lokalnih proizvodnih sistemih povečana vloga ustvarjalnega okolja. Opozarjamo predvsem na pomen tistih ustvarjalnih poklicev in z njimi povezane sestave naložb, ki vpliva zlasti na specializacijo in kopičenje gospodarskegeografskih dejavnosti v izbranih geografskih okoljih, tako pa posredno na oblikovanje mozaika lokalnih proizvodnih sistemov. Ključna je ugotovitev, da je razvoj podjetništva in naložb usodno povezan s človeškimi viri, zlasti z mlado prebivalstveno in ugodno izobrazbeno sestavo.

V pričujočem prispevku praviloma ne vrednotimo dejavnikov, ki bi lahko neposredno ali posredno podrobneje osvetlili naložbene vplive na regionalni razvoj, denimo ekonomske moči vlagateljev, poslovnih kazalnikov, fizične, časovne in cenovne dostopnosti do ustreznih zemljišč, njihove funkcionalnosti, povezanosti z aglomeracijskimi učinki gospodarskega razvoja, naravnogeografski razmerami in podobno.

2. POJMI, VIRI IN METODOLOŠKA POJASNILA

Preden se lotimo podrobnejše geografske analize naložbenih dejavnosti v povezavi z ustvarjalnostjo, moramo opredeliti pomen nekaterih izrazov in hkrati dati nekatera kritično naravnana metodološka pojasnila.

Izraz naložba ali investicija izhaja iz latinske besede *investicio* v pomenu 'vlaganje'. Je tesno povezan z ekonomijo, gospodarstvom in financami. V teh vedah in dejavnostih poznamo več opredelitev naložb. Najpogostejša delitev je vsebovana v obrazcu: bruto investicije = obnovitvene investicije + neto investicije. Naložbe so torej izdatki, ki se dodajajo fizičnemu kapitalu in so namenjeni povečanju in/ali ohranjanju kapitala. Pri tem gre za namensko kopičenje materialnih sredstev, ki skozi čas prispevajo k povečanemu toku dobrin in storitev. Po drugi opredelitvi pa so naložbe izdatek za povečanje dohodka v prihodnosti. To je splošna opredelitev, ki omogoča, da mednje uvrstimo materialne in nematerialne naložbe. Po tej opredelitvi so naložbe tudi izdatki za raziskave in razvoj. Sem prav tako spadajo izdatki za izobraževanje, opredeljeni kot naložbe v človeški kapital. Po statistični opredelitvi so naložbe tisti del bruto domačega proizvoda, ki ni potrošen. Dobimo jih tako, da od bruto domačega proizvoda odštejemo osebno in javno porabo ter saldo zunanjetrgovinske menjave.

Naložbe določajo prihodnjo sestavo gospodarstva in tako ustvarjajo prihodnjo usklajenost proizvodnje s potrošnjo oziroma ponudbe s povpraševanjem. Njihov obseg je pomemben zato, ker predstavlja oblikovanje dodatnega kapitala, tako pa povečanje prihodnjih proizvodnih zmogljivosti in rast bruto domačega proizvoda (BDP). Gre torej za dolgoročni vpliv naložbenih odločitev na ponudbo oziroma proizvodno zmogljivost, kar je ključnega pomena za dolgoročno gospodarsko rast. Z naložbami se spreminja obseg proizvodnih zmogljivosti in se praviloma prilagaja tržnim razmeram. Naložbe so torej bistvene za družbeni razvoj, imajo pa tudi pomemben vpliv na preobrazbo pokrajine in regionalni razvoj.

Sistematično opazovanje razporeditve naložbenih dejavnosti ter njenih daljnosežnih posledic na regionalni in družbeni razvoj je bilo doslej pri prostorskih vedah zanemarjeno. To je toliko bolj presenetljivo, ker gre za enega najpomembnejših družbeno-gospodarskih procesov, ki jih Slovenija doživlja že od polpretekle dobe, ko ji je v drugi polovici preteklega stoletja dajala močan pečat najprej pospešena industrializacija, pozneje pa uspešna preobrazba družbenega ustroja iz industrijskega v postindustrijsko-informacijskega. Vzrok za tovrstno pomanjkanje geografskih raziskav je verjetno treba iskati v obširnosti in zapletenosti pojavov, ki jih povzroča sleherni naložba, pa tudi v metodoloških težavah, povezanih z za prostorske znanosti neustreznimi podatkovnimi zbirkami. Analiza geografske razprostranjenosti naložb namreč navadno zahteva visoko stopnjo konkretizacije ter v številnih primerih tudi podrobnejše informacije o dejanski razmestitvi in panožni sestavi naložb, ki so povezane z neposredno preobrazbo prostorskih struktur. Pri tem je treba razlikovati vsaj med dvema značilnima skupinama naložb. Na eni strani gre za tako imenovane točkovne naložbe, ki so povezane z lokacijskimi dejavniki in ne nazadnje s konkretnim zemljiščem v kraju ali delu naselja (mesta). Pri njih je mogoče spremljati zlasti panožno sestavo naložb, ki omogoča vpogled v namen le-teh, bodisi v nove zmogljivosti bodisi v rekonstrukcijo ali posodobitev oziroma dograditev, razširitev, lahko pa tudi v spremembo oziroma preobrazbo obstoječe socialno-ekonomske strukture. Na drugi strani so naložbe v t. i. linijske objekte oziroma poteke tras povezane z raznovrstno prometno, energetske ali drugo gospodarsko in komunalno infrastrukturo.

Podatke o naložbenih dejavnostih v Sloveniji zbira Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (AJPEŠ) in Statistični urad Republike Slovenije (SURS). Nobena od obstoječih evidenc ne kaže natančne prostorske razprostranjenosti naložbenih dejavnosti niti po geografsko zaokroženih območjih niti naselij. Veliki slabosti statističnih podlag sta organizacijsko načelo zajemanja podatkovnih zbirk in pregroba teritorialna razčlenjenost podatkov, kar je za geografske raziskave

neugodno, saj obstoječe statistične podatkovne zbirke skrivajo precej metodoloških pasti in omejitev. Pri podrobnih geografskih analizah je na primer glede AJPEs-ovih zbirk (zlasti pri velikih poslovnih sistemih) domala nemogoče ugotoviti, v kateri teritorialni enoti ali naselju je bila neka naložba dejansko izvedena in kakšni dejavnosti je bila namenjena. Register evidenc se namreč vodi po »domicilnem« načelu, torej po sedežu vlagatelja, in za podrobno geografsko analizo ne daje zadostnih informacij o natančni lokaciji naložbe in še manj o njenih prostorskih vplivih. Prav od tega metodološkega problema je namreč odvisno, ali je podatke mogoče razčleniti po njihovi geografski pripadnosti in/ali panožni sestavi. Sicer jih je treba prikazati sumarno in neredko moramo tovrstni skupni podatek vezati na sedež vlagatelja, čeprav vemo, da je velik del naložbe dejansko potekal v povsem drugih delih države in pogosto ni bil namenjen dejavnosti, za katero je konkretni vlagatelj registriran. Zaradi narave dostopnih podatkov je v tej fazi tudi nemogoče preučevati lokacijske dejavnike, na primer »prostorske zrelosti projektov« za konkreten poseg v prostor, ki so vplivali na poslovne odločitve vlagateljev.

Pri analizi geografske razporeditve naložbenih dejavnosti smo za obdobje med letoma 2000 in 2006 uporabili podatkovne zbirke o bruto naložbah v osnovna sredstva, ki jih na ravni lokalnih skupnosti za vsako leto posebej vodi SURS (medmrežje). Pri večini analiz smo praviloma uporabili bodisi skupni obseg naložb za celotno obdobje bodisi povprečni letni presek investicijskih dejavnosti od začetka leta 2000 do vključno leta 2006, kajti izkazalo se je, da posamezni letni pregledi ne dajejo možnosti za oblikovanje resnejših zaključkov vplivov na regionalni razvoj, saj so v številnih primerih, zlasti pri manjših (praviloma novooblikovanih) občinah, prevelika omahovanja med posameznimi leti (neredko so po statističnih podatkih v nekaterih občinah naložbe v posameznih letih celo popolnoma izostale). Zato menimo, da nam sumarni podatki sedemletnega razdobja dajejo trdnejšo oporo za oblikovanje zaključkov o skladnosti naložbenih dejavnosti s cilji regionalnega razvoja. Iz praktičnih razlogov, pa tudi zato, da smo lahko kolikor toliko zmanjšali inflacijske dejavnike, smo vse pridobljene statistične podatke za posamezna leta preračunali v evre po vsakokratnih srednjih letnih tečajih.

Tudi ustvarjalne skupine je izjemno težko prepoznati, kajti njihove dejavnosti se medsebojno zelo razlikujejo. Najtežje je iz njih izluščiti »vsebino« ustvarjalnosti. Načelno so te skupine sposobne prepoznati problem in na tej podlagi razvijati nove zamisli ali jih svojevrstno kombinirati, tako da ustvarjajo nove proizvode. Florida (2005) deli ustvarjalne skupine na tri podskupine: jedro tvorijo ljudje, ki ustvarjajo novo znanje. Sempoj njegovem sodijo zlasti inženirji tehničnih profilov, naravoslovci, zdravniki ter učitelji in raziskovalci iz gospodarstva, družboslovnih in humanističnih znanosti. Po njegovem mnenju te visoko ustvarjalne socialne skupine (*»creative*

core«) poganjajo družbeno-gospodarski in tehnološki razvoj. Naslednjo podskupino sestavljajo strokovnjaki, zaposleni v delovno intenzivnih poklicih (*»creative professionals«*). To so npr. direktorji in predsedniki uprav, visoki državni uradniki, strokovnjaki, dejavni v raznovrstnih tehničnih, izobraževalnih, medicinskih dejavnostih, odvetniki ipd., ki podpirajo gospodarski razvoj in tako posredno vzpostavljajo interakcije z drugim znanjem. Umetniki tvorijo tretjo podskupino ustvarjalnega razreda. Kulturni ustvarjalci in poustvarjalci (*»Bohemians«*), kamor sodijo glasbeniki, publicisti, pisatelji in likovniki, sicer ne prijavljajo novih patentov, vendar je njihova dejavnost eden najpomembnejših kazalnikov za odprtost, prepoznavnost in raznovrstnost v pokrajinski podobi. Pomenijo tudi svojevrstno privlačnost za prvi dve skupini ustvarjalnih poklicev.

Za pričujočo analizo je pomembno, da iz množice različnih poklicev izluščimo reprezentativne kategorije glede na njihovo ustvarjalnost, kar je iz številnih praktičnih primerov tvegano početje. Podatkovne zbirke so prevzete iz statističnega registra delovno aktivnega prebivalstva (SRDAP), ki jih vodi SURS. Za potrebe pričujočega prispevka smo uporabili zbirke delovno aktivnega prebivalstva po enotah področnih skupin poklicev, stopnji šolske izobrazbe in občini dela na dan 31. 12. 2006. Razporeditev temelji na mednarodno primerljivi standardni klasifikaciji poklicev ISCO-88 (International Standard Classification of Occupations).

3. PREGLED NALOŽBENIH DEJAVNOSTI IN USTVARJALNOSTI

Ob prelomu stoletja so se vrednosti bruto investicij v Sloveniji na letni ravni nenehno povečevale. Narasle so od 2,3 mrd. € v letu 1995 na 8,6 mrd. € v letu 2006. (Verižni indeks se je, upoštevajoč celotno obdobje, gibal med 1,07 % in 1,23 % ter je v povprečju znašal 1,13 %.) V tem desetletnem obdobju so se naložbe v nominalnih vrednostih več kakor potrojile (količnik: 3,5) in ob koncu opazovanega obdobja je skupna letna vsota bruto investicij znašala 8633,7 mio. €, kar je predstavljalo 28,4 % v BDP. Tudi druge primerjave deležev naložb z ustvarjenim BDP kažejo, da so se prve v zadnjih desetih letih ves čas povečevale – skladno z njegovo rastjo – in jih je bilo okvirno nekaj več kakor četrtnina letnega bruto domačega proizvoda (gl. tabelo in sliko 1). Tudi izračuni vrednosti naložb na prebivalca kažejo, da se je ta v istem obdobju prav tako povečala skoraj za štirikrat in je rasla okvirno skupaj z dinamiko naraščanja BDP.

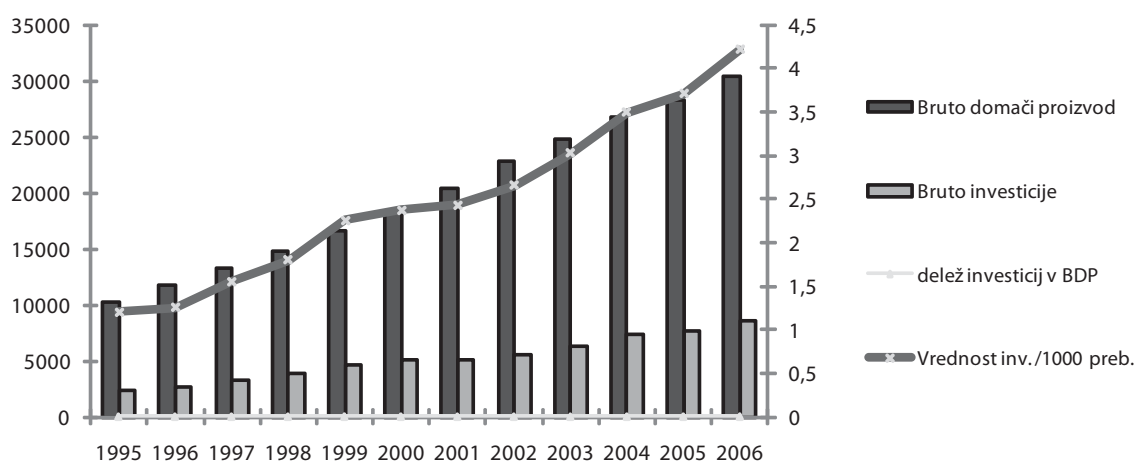
V obdobju zadnjih sedmih let (2000–06) – kar je predmet podrobnejše proučitve – pa se je povprečna letna stopnja rasti naložb le še stopnjevala, in sicer na letno stopnjo 8,1 % rasti (kar je več od rasti BDP v primerljivem obdobju). Povprečna vrednost bruto investicij je v tem obdobju presegala 6505 mio. €. Tudi

Tabela 1: Razmerje med obsegom BDP, bruto investicij in deleži naložb do števila prebivalcev in zaposlenih v obdobju 1995 in 2006 v Sloveniji (v mio. €)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Letna rast
BDP	10166,1	11713,5	13328,8	14765,7	16562,9	18213,7	20396,2	22758,3	24715,9	26677,5	28243,5	30448,3	3,0 %
Bruto investicije	2398,9	2725,1	3295,7	3805,2	4674,3	5001,1	5091,3	5486,0	6303,2	7386,7	7704,7	8633,7	3,6 %
Delež inv. v BDP	23,6	23,3	24,7	25,8	28,2	27,5	25,0	24,1	25,5	27,7	27,3	28,4	1,2 %
Inv./1000 zaposl.	...	...	...	...	...	7,876	7,542	7,971	9,181	8,911	9,653	10,861	5,5 %
Inv./1000 preb.	1,207	1,254	1,553	1,801	2,253	2,372	2,432	2,650	3,029	3,488	3,703	4,212	3,5 %

Vir: SURS, medmrežje: http://www.stat.si/tema_ekonomsko_nacionalni_bdp1.asp, 15. junij 2008, lastni izračuni.

Slika 1: Razmerja med rastjo BDP in bruto investicij ter vrednostjo naložb na 1000 prebivalcev med letoma 1995 in 2006 v Republiki Sloveniji (v mio. €)

Vir: SURS, medmrežje: <http://www.stat.si/pxweb/Database/Ekonomsko/Ekonomsko.asp>, 15. 6. 2008.

če primerjamo vrednosti naložb na zaposlenega, so se v zadnjih letih povečevale po povprečni letni stopnji 5,5 % (indeks = 138 %) in v zadnjem letu opazovanja dosegle 10,9 mio. € na zaposlenega. Posredni kazalnik naložbenih dejavnosti, ki je vzročno povezan z rastjo novonastalih podjetij, kaže, da se je število podjetij v istem obdobju povečalo od 37 695 na 44 828 oziroma za 7133. Indeks rasti je bil 119 % (ob povprečni letni stopnji rasti 2,9 %) ter se nekako »zapoznalo« prav tako povečuje (povprečna letna stopnja 2005/06 je bila 3,9 %).

V preučevanem obdobju med letoma 2000 in 2006 je bila skupna vsota bruto investicij v Sloveniji 28 917 724 514 evrov (za primerjavo: to v povprečju predstavlja 27 % vrednosti BDP). Pri tem je bila povprečna letna vsota 4 131 103 771 €. Prva tri leta je bila pod povprečjem (do leta 2002), nato sledi nadpovprečna rast. V zadnjem letu proučevanja (2006) je rast naložbenih dejavnosti najvišja,

pri čemer so npr. bruto investicije zlasti v letu 2006 za četrtno presegle povprečne vrednosti. Naložbe so se v celotnem obravnavanem obdobju okrepile za 40 % oziroma je bila povprečna letna stopnja rasti 5,7 %. Pri pregledu naložbenih dejavnosti sta ilustrativna še podatka o višini bruto investicij na prebivalca oz. na zaposlenega, ki v obeh primerih v celotnem obdobju raste. Ob zaključku obravnavanega obdobja so dosegle 2563 € na prebivalca oziroma 10 861 € na zaposlenega. Indeks rasti je v obeh primerih znašal 138 % (gl. tabelo in sliko 2).

Pregled naložbenih dejavnosti na ravni razvojnih regij kaže na izjemno osredotočenost v osrednjeslovenski, v kateri je bilo na območju s četrtinskim deležem slovenskega prebivalstva in dobro tretjino delovnih mest izvedenih dve petini vseh naložb. Podatki v absolutnih vrednostih prikažejo še večja nesorazmerja med številoma prebivalcev in delovnih mest ter obsegom naložb. Tako

Tabela 2: Vrednosti bruto investicij med letoma 2000 in 2006 (v 1000 €)

LETO	BRUTO INVESTICIJE	DELEŽ	VERIŽNI INDEKS	ŠT. INV./PREB.	ŠT. INV./ZAP.
2000	3 691 166,3	12,8 %		1855	7876
2001	3 497 843,4	12,1 %	95 %	1754	7542
2002	3 739 646,7	12,9 %	107 %	1874	7971
2003	4 263 646,1	14,7 %	114 %	2136	9181
2004	4 170 857,5	14,4 %	98 %	2088	8911
2005	4 401 602,5	15,2 %	106 %	2197	9653
2006	5 152 963,9	17,8 %	117 %	2563	10 861
Skupaj	28 917 726,5	100,0 %	107 %	138 %	138 %

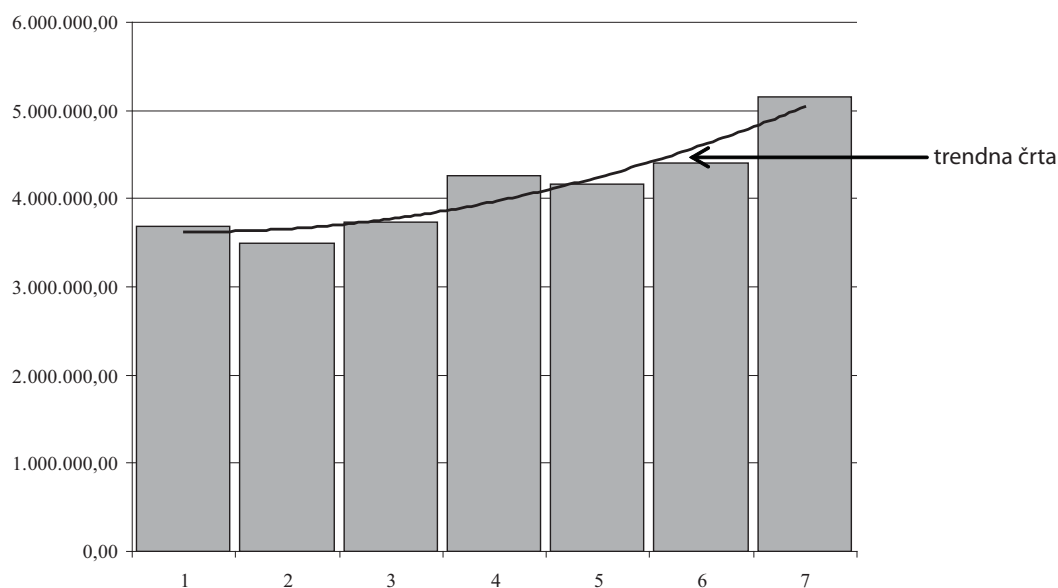
Vir: SURS, 2008.

je bilo na primer v podravski razvojni regiji v celotnem obdobju za 3,1-krat manj naložb kakor v osrednjeslovenski, sledijo savinjska razvojna regija s 4,3-kratnikom, dolenska s 5,1-kratnikom, gorenjska s 5,2-kratnikom, obalno-kraška s 6,6-kratnikom, goriška s 7,5-kratnikom, pomurska z 10,1-kratnikom, posavska z 18,6-kratnikom, koroška s 24,9-kratnikom, notranjsko-kraška s 25,5-kratnikom in zasavska z 32,9-kratnikom. Podrobnejši pregled prostorske razmestitve naložb na prvi pogled kaže razmeroma enakomerno razprostranjenost po celotni državi. Vrednotenje pa je pokazalo, da gre v večjem delu lokalnih skupnosti za naložbe manjših vrednosti. Tako je bilo v skupaj skoraj treh četrtinah slovenskih občin izvedenih le za dobro desetino naložb. Po drugi strani pa so naložbe v vsaki od petih velikih mestnih občin (Ljubljana, Maribor, Novo mesto, Koper in Celje) presegale milijardo evrov, njihov skupni delež pa je predstavljal polovico vseh naložb v Sloveniji.

V preteklih letih so bile vse največje naložbe osredotočene na trideset slovenskih občin, v katerih je bilo tri četrtine vseh naložb. V preostalih 70 % slovenskih občin je bilo po letu 2000 zgolj 12 % od vseh naložb. V 13 % slovenskih občin (praviloma v severovzhodni Sloveniji) je bilo skupaj le 0,2 % vseh naložb, čeprav je v njih prebivalo 2,2 % ljudi in je bila dodana vrednost 2,6 %.

Izobrazbena sestava je v sodobnih družbah tisti ključni element, ki zaznamuje v razvoj usmerjeno družbeno skupnost. Ne označuje le strokovne usposobljenosti za opravljanje poklicev, ampak tudi inovacijsko sposobnost okolja za prilagajanje sodobnim izzivom v postindustrijski družbi. Čim višja je stopnja izobrazbene ravni, tem večje so naložbe in tako absorpcijska moč družbe pri nastajanju »učecih se regij«. Zato sta stopnji izobraženosti in naložb pogosto ključna analitska kazalnika družbene razvitosti države in/ali posameznega območja.

Slika 2: Prikaz obsega vrednosti bruto investicij med letoma 2000 in 2006 v Sloveniji (v 1000 €)

Vir: SURS, 2008.

Karta 1: Indeks ustvarjalnosti za evropske države leta 2007

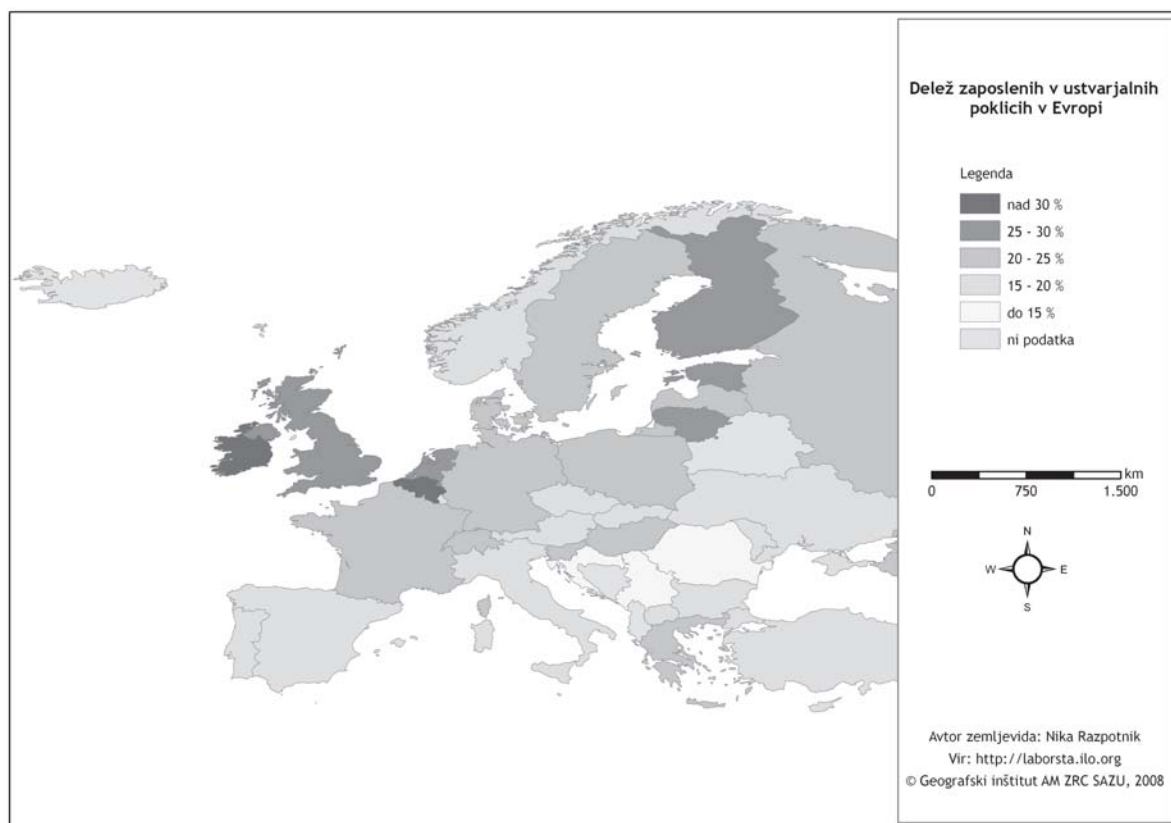

Tabela 3: Število ustvarjalnih poklicev in deleži po razvojnih regijah Slovenije, 2006

Razvojne regije	Število ustvarjal. poklicev	% ustvarjal. poklicev	% ustvarjalnih poklicev od štev. preb. v regiji	% ustvarjalnih poklicev od štev. akt. preb. v regiji
Slovenija	148 671	100	7,4	12,9
Gorenjska	11 053	7,4	5,6	10,8
Goriška	6900	4,6	5,8	11,1
Dolenjska	7217	4,9	5,2	10,3
Koroška	3266	2,2	4,4	9,1
Notranjska	2082	1,4	4,1	8,8
Obalno-kraška	7640	5,1	7,3	11,9
Osr. Slov.	69 167	46,5	13,9	18,1
Podravje	18 911	12,7	5,9	11,5
Pomurje	4844	3,3	4,0	9,4
Savinjska	12 830	8,6	5,0	9,1
Posavje	2905	2,0	4,2	9,4
Zasavje	1856	1,2	4,1	9,8

V primerjalni analizi smo uporabili podatke posameznih držav, ki so vzeti iz zbirk mednarodne organizacije za delo (medmrežje), kar zagotavlja njihovo primerljivost med državami. Po tem indeksu je Slovenija na 15. mestu med 34 državami, vendar pa so za njo vse sosednje države. Zaostanek za nekaterimi razvitimi državami je okvirno v sorazmerju z gospodarsko in družbeno razvitostjo

Slovenije, še posebno če upoštevamo, da sta zlasti Avstrija in Italija v preteklosti vodili izobraževalno politiko, ki ni posvečala dovolj pozornosti terciarnemu izobraževanju. Naša uvrstitev je tudi v skladu z 11,3 leta povprečnega izobraževanja *per capita* med prebivalstvom v starosti 25 do 64 let po njegovem popisu 2002. Po tem kazalniku Slovenija zaostaja za okrog 2,5 leta za najbolj razvitimi

evropskimi državami (Malačič 2005). Zelo pozitivno pa je, da je v Sloveniji ugodno trendno spreminjanje tega indeksa, ki obeta, da se bo naš relativni položaj v prihodnje izboljšal.

Razporeditev ustvarjalnih poklicev po razvojnih regijah izkazuje izrazito zgoščenost v osrednjeslovenski regiji, kjer jih je skoraj polovica vseh v Sloveniji. Zaradi te izjemne zgoščenosti je delež ustvarjalnih poklicev v primerjavi s številom prebivalstva v regiji v vseh drugih razvojnih regijah pod državnim povprečjem. Več kakor trikrat manj (28 %) jih je v Podravju, nato pa po številu in deležih sledita savinjska in gorenjska razvojna regija. Okrog 5 % ustvarjalnih poklicev je potem še v obalno-kraški regiji ter na Dolenjskem in Goriškem. Primerjave deležev ustvarjalnih poklicev z aktivnim prebivalstvom izkazujejo nekoliko ugodnejšo razporeditev med razvojnimi regijami. V povprečju predstavljajo sedmino v aktivnem prebivalstvu, pri čemer delež v osrednji Sloveniji predstavlja skoraj petino, na Koroškem, Notranjskem, Pomurju, Savinjskem in Posavju pa manj kakor desetino (gl. tabelo 3).

4. GEOGRAFSKO VREDNOTENJE MEDSEBOJNE POVEZANOSTI RAZVOJNIH DEJAVNIKOV

Pri vrednotenju medsebojne povezanosti ustvarjalnosti in naložbenih dejavnosti smo z uporabo posebnega nabora kazalnikov v integriranem raziskovalnem modelu primerjali velikost gravitacijskega zaledja ter stopnji središčnosti in urbaniziranosti z obsegom naložb in stanjem trga delovne sile, zlasti v segmentu izobrazbene sestave. Z njim ponujamo možnost konkretizacije analize razvojnih dejavnikov z natančno opredeljenimi in merljivimi kazalniki.

Najprej smo razvojne dejavnike razčlenili z razvojnimi indeksi na treh področjih, ki označujejo velikost (vplivnega) območja v gravitacijskem zaledju in njegovo dinamiko, trg delovne sile v povezavi zlasti s številom zaposlenih v ustvarjalnih poklicih in raziskovalnih dejavnostih ter obseg naložb v povezavi z razvojem podjetništva. Skladno s predstavljeno metodologijo smo

najprej za vsakega od naštetih področij izračunali indekse posameznih ravni. Zanje smo izračunali indeks razvojne uspešnosti. V naslednjem koraku smo za vsakega med zgoraj navedenimi kazalniki najprej poiskali srednjo vrednost, potem pa smo za vsako teritorialno enoto ugotovili razlikovanje od povprečne vrednosti. Za vse teritorialne enote smo nato izračunali vrednosti indeksa tako, da smo jim pripisali vrednost med povprečnim in dejanskim stanjem. Vrednost indeksa je lahko tudi negativna, če se kazalnik močno razlikuje od povprečnih vrednosti. Vrednosti posamezne teritorialne enote so torej odvisne od razlikovanja od vrednosti povprečnih teritorialnih enot.

Ker pa indeksa naložb in ustvarjalnosti kažeta zgolj trenutno stanje ustvarjalnosti teritorialnih enot, smo ga dopolnili še s trendnim indeksom razvoja delovnih mest, to je zaposlovanja in podjetništva, ki posredno kaže na spreminjanje izbranih kazalnikov razvojnih dejavnikov v zadnjih nekaj letih. Pri izračunavanju vmesne stopnje razvojnih indeksov smo torej poskušali najprej ugotoviti indeks stanja razvojne uspešnosti in nato še indeks razvojnih teženj, ki kaže dinamiko gibanja izbranih kazalnikov ustvarjalnosti. Prvi vsebuje vrednost naložb, vključno z vrednostjo naložb na prebivalca, delež aktivnega prebivalstva, delež ustvarjalnih poklicev med aktivnim prebivalstvom in delež registriranih raziskovalcev na 1000 ustvarjalnih poklicev, drugi pa spreminjanje razvoja števila prebivalcev, zaposlenosti in podjetništva v gravitacijskem zaledju.

Iz tako dobljenih indeksov na vmesni stopnji (indeksa stanja in indeksa razvojnih teženj) smo v zadnjem koraku izračunali sintezni indeks razvojne uspešnosti. Tega za posamezno teritorialno enoto izračunamo tako, da seštejemo njene vrednosti obeh indeksov vmesne ravni in dobljeno vsoto delimo s številom vseh izbranih kazalnikov. Tehnično to pomeni, da jo delimo z devetkratnikom. Dobljeni rezultat – indeks razvojne uspešnosti – je torej skupni, sintetični kazalnik razvojnih dejavnikov vseh navedenih razsežnosti. Če predstavimo posamezne lokalne skupnosti v koordinatnem sistemu, pri čemer so na abscisni osi vrednosti indeksov teženj razvojnih dejavnikov, na ordinatni pa vrednosti indeksov stanja razvojnih dejavnikov, dobimo matrico razvoja.

Tabela 4: Kazalniki za merjenje razvojnih dejavnikov

Kazalnik	Merjenje
Velikost (vplivnega) območja	Stopnja urbanizacije in razvoj števila prebivalstva v gravitacijskem zaledju med letoma 2000 in 2006
Trg delovne sile	Gibanje števila zaposlenih na 1000 prebivalcev med letoma 2000 in 2006 (indeks zaposlenosti), število zaposlenih v ustvarjalnih poklicih v letu 2006 (indeks ustvarjalnosti) in število raziskovalcev na 1000 zaposlenih v ustvarjalnih poklicih med letoma 2000 in 2006 (indeks talenta)
Obseg naložb	Vrednost naložb in naložb/prebivalca med letoma 2000 in 2006 (indeks naložb), razvoj števila podjetij med letoma 2000 in 2006 (indeks razvoja podjetništva)

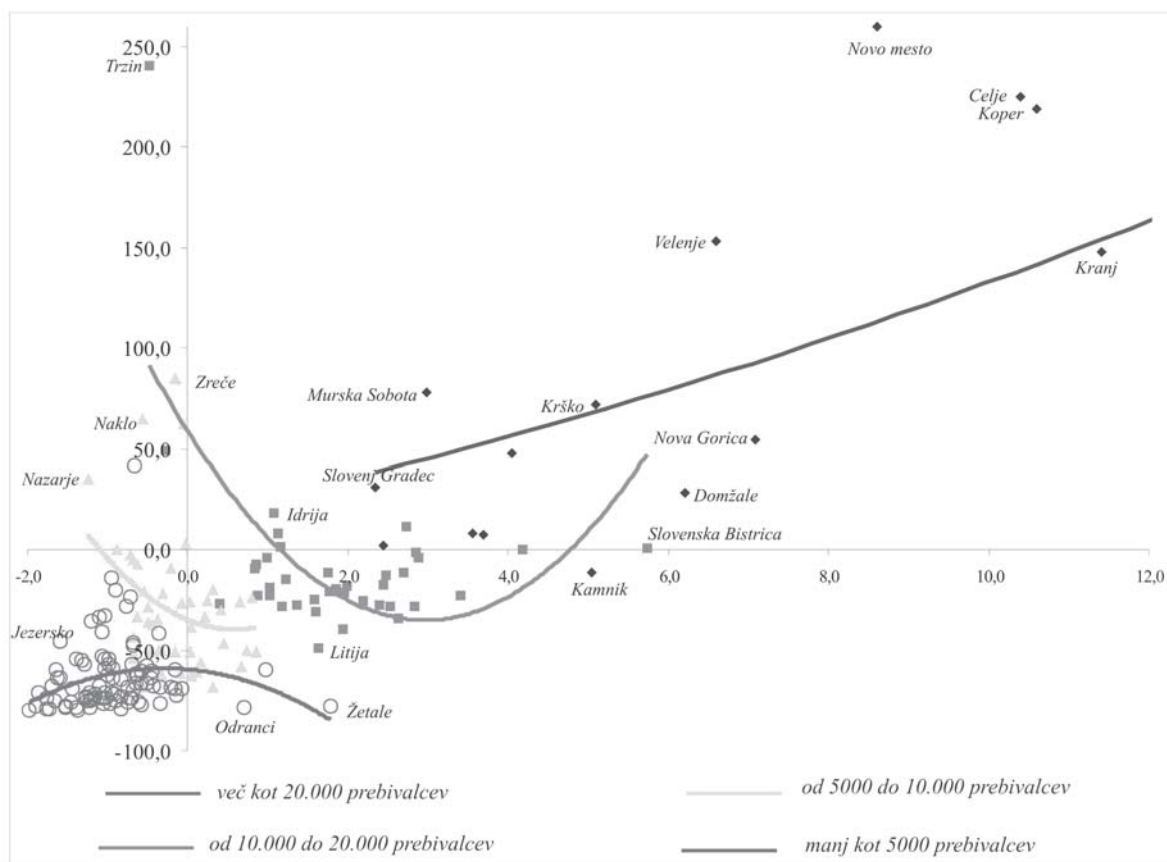
Prva razsežnost primerjav razvojnih dejavnikov temelji na velikosti gravitacijskega zaledja. Pozitivne vrednosti in ugodno razvojno dinamiko imajo samo mesta z nadpovprečno stopnjo urbaniziranosti in pomembnejšim gravitacijskim zaledjem, torej Ljubljana s satelitskima mestoma Domžale in Kamnik ter nadaljevanjem proti Kranju, Škofji Loki in somestju Jesenice–Radovljica–Bled, Maribor skupaj s Slovensko Bistrico in Ptujem, Koper z drugimi obalnimi mesti, Celje z Velenjem in Žalcem ter Novo mesto, Nova Gorica in somestje Krško–Brežice. Sledi skupina 38 občin z gravitacijskim zaledjem med 10 in 20 tisoč prebivalci; izračuni njihovih razvojnih indeksov kažejo stagnirajoče vrednosti. Pri preostalih skoraj treh četrtinah (71,5 %) občin z manjšim gravitacijskim zaledjem je razvojni indeks negativen.

Druga razsežnost ustvarjalnosti, t. i. indeks talenta, kaže, da je kritična masa za pozitivne težnje pri razvojnem preboju najmanj 500 delovnih mest v ustvarjalnih poklicih oziroma da delež registriranih raziskovalcev presega odstotek vseh delovnih mest. Skupino devetih mest z več kakor 1000 delovnimi mesti v ustvarjalnih poklicih in z nadpovprečnim razvojnimi indeksom

sestavljajo Ljubljana (z indeksom 55,1), ki ima petkrat višje razvojne možnosti kakor Maribor (indeks 11,2). Največjima slovenskima mestoma sledijo: Celje (indeks 3,8), Koper (3,5), Kranj (3,5), Novo mesto (3,0), Nova Gorica (2,0), Velenje (1,4) in Murska Sobota (1,2). Nadpovprečne vrednosti imajo še občine Kamnik, Domžale, Grosuplje, Litija, Vrhnika, Horjul, Borovnica, Škofja Loka, Žiri, Železniki, Jesenice in Radovljica na vplivnem območju Ljubljane, občini Slovenska Bistrica in Ptuj na vplivnem območju Maribora, občine Žalec, Štore, Radeče in Zreče na vplivnem območju Celja, občine Trebnje, Šentjernej, Krško in Brežice na vplivnem območju Novega mesta, občine Piran, Izola in Sežana na vplivnem območju Kopra, občina Idrija na vplivnem območju Nove Gorice ter občine Slovenj Gradec, Ravne na Koroškem, Trbovlje, Zagorje ob Savi, Ajdovščina, Šempeter - Vrtojba in Postojna. Preostali del lokalnih skupnosti, ki predstavlja štiri petine slovenskih občin, ima negativne vrednosti.

Tretjo razsežnost razvojnih dejavnikov predstavljajo naložbene dejavnosti. Indeks teh dejavnikov kaže, da ima le 34 (18 %) občin nadpovprečne vrednosti. Razlikujemo dve podskupini. Prvo sestavljajo občine z več kakor 500 milijonov evrov vrednimi naložbami:

Slika 3: Indeks razvojnih dejavnikov: na podlagi velikosti gravitacijskega zaledja (brez Ljubljane in Maribora)

Ljubljana, Maribor (razmerje proti Ljubljani je 1 : 5,7), Novo mesto, Koper, Celje, Kranj in Velenje z razvojnimi indeksom nad 160. Sledijo občine z 200 do 500 milijonov evrov vrednimi naložbami in s še vedno pozitivnim indeksom razvojnih dejavnikov: Krško, Lukovica, Nova Gorica, Ptuj, Murska Sobota, Domžale, Brežice, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica, Jesenice, Trebnje, Piran, Zreče, Ajdovščina, Radovljica, Kamnik, Šempeter - Vrtojba, Sežana, Kidričevo, Lendava, Idrija, Vipava, Slovenske Konjice, Izola, Žirovnica, Škofja Loka in Grosuplje (pri čemer velja opozoriti, da je razmerje naložb med Ljubljano in Grosupljem kar 1 : 230). Vse druge skupine občin imajo negativne vrednosti, pri čemer je na primer razmerje naložb med mestno občino Ljubljana in občino z najmanj naložbami Razkrižjem celo 1 : 43.000, kljub temu da je razmerje med njunim številom prebivalcev 1 : 193, razmerje v številu delovnih mest pa 1 : 5397.

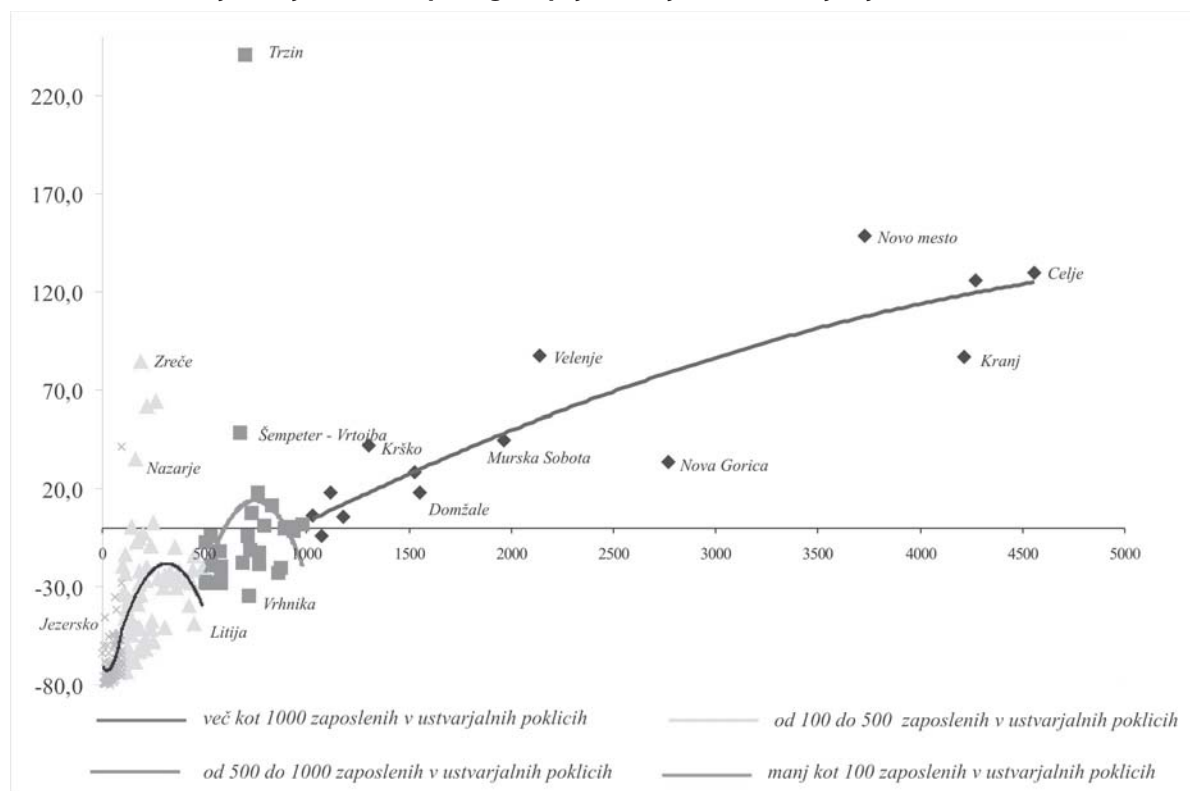
Sklepno razsežnost razvojnih dejavnikov na podlagi uporabljene metodologije sestavlja sintezni izbor razvojnih kazalnikov. Kakor lahko razberemo iz tabele razvoja indeksov razvojnih dejavnikov (tabela 5) med vrednostjo naložb, stanjem in trendnim indeksom ustvarjalnosti ter talenta, indeksom razvoja zaposlovanja in podjetništva, ima pet šestin (84 %) občin podpovprečne vrednosti. Njihov skupni naložbeni delež je bil četrtinski, delež ustvarjalnih poklicev pa petinski. V njih je živela polovica prebivalcev Slovenije. Zgoščenost naložb in ustvarjalnih

poklicev je zaznati v šestih mestih: Ljubljana, Maribor, Novo mesto, Celje, Koper in Kranj, od koder izhajajo polovica vseh naložb, dve petini ustvarjalnih poklicev in štiri petine raziskovalcev.

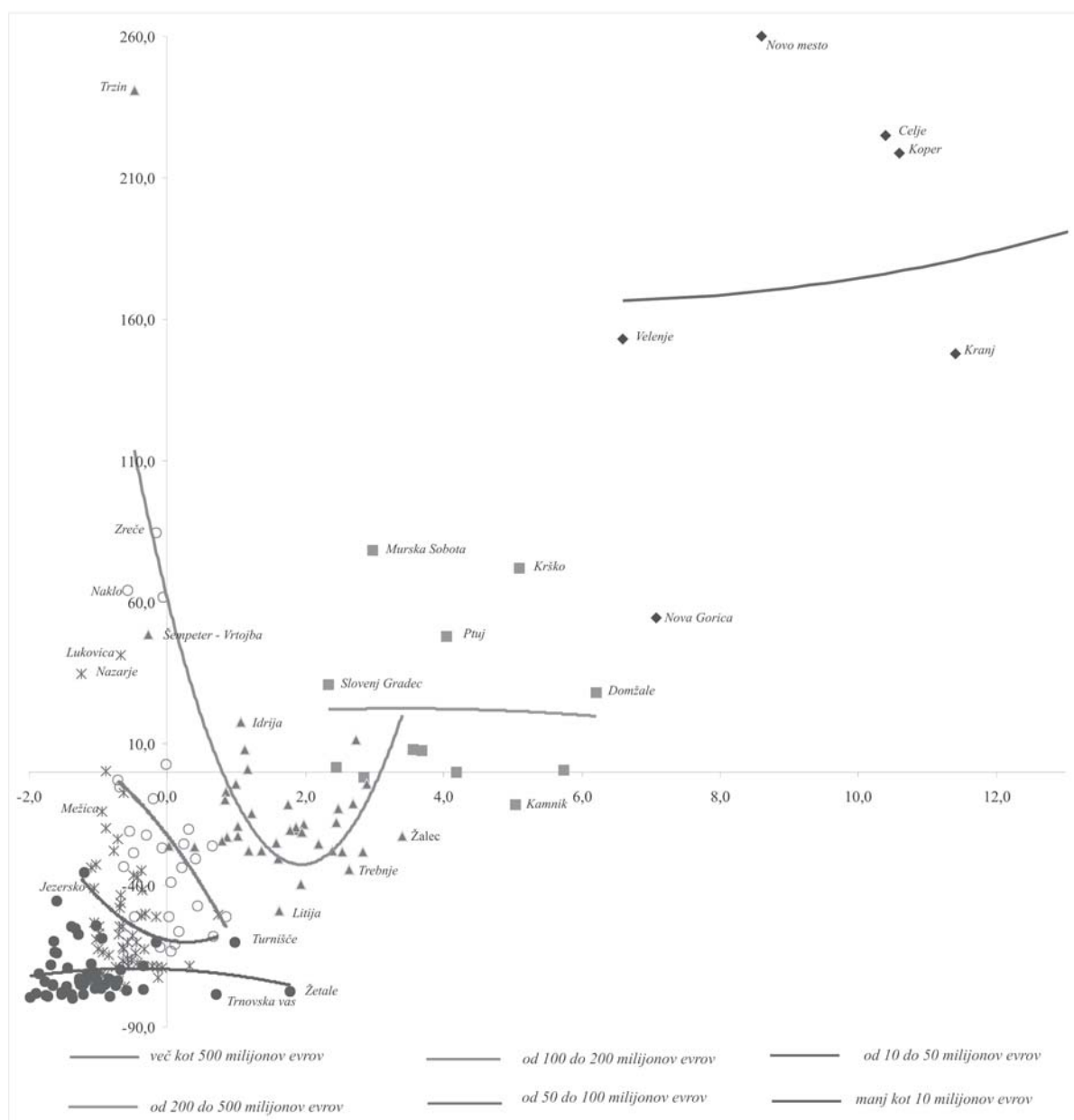
Tabela 6 prikazuje, da je razporeditev naložb zelo podobna razporeditvi ustvarjalnih poklicev po razvojnih regijah. Značilna je izrazita zgoščenost v osrednjeslovenski razvojni regiji, od koder izhajajo dve petini naložb in skoraj polovica delovnih mest v ustvarjalnih poklicih v Sloveniji, čeprav je v njej le slaba tretjina delovnih mest. Zaradi te izjemne osredotočenosti je delež naložb in ustvarjalnih poklicev v primerjavi s številom prebivalcev v vseh drugih razvojnih regijah pod državnim povprečjem. Skoraj trikrat manj (13 %) naložb je v podravski razvojni regiji, ki ji po številu in deležih sledijo savinjska, dolenska in dolenska razvojna regija, pri čemer je v dolenski opazen izrazit primanjkljaj t. i. ustvarjalcev. Okrog 5 % naložb in ustvarjalnih poklicev je še v obalno-kraški in goriški razvojni regiji. V vseh drugih se njihov delež giblje med 1 in 3 %.

Pri primerjanju deležev naložb in ustvarjalnih poklicev med krajem dela in krajem bivanja so precejšnje razlike, ki kažejo ugodnejšo razporeditev med razvojnimi regijami. Razlike v številu ustvarjalnih poklicev med krajem dela in bivanja povedo, da je v vseh regijah, razen osrednjeslovenske s presežkom 13 685, manj tovrstnih

Slika 4: Indeks razvojnih dejavnikov: na podlagi stopnje ustvarjalnosti (brez Ljubljane in Maribora)

Slika 5: Indeks razvojnih dejavnikov na podlagi vrednosti naložb (brez Ljubljane in Maribora)

delovnih mest, kolikor v njih dejansko prebiva zaposlenih v teh poklicih. Po občinah so razlike še znatnejše. Tako ima na primer Ljubljana med ustvarjalnimi poklici presežek za 21 825 delovnih mest, na drugi strani pa imajo občine v neposrednem ljubljanskem zaledju – Grosuplje, Medvode, Kamnik, Vrhnika in Domžale – primanjkljaj, ki je v vsaki izmed njih večji od dva tisoč »ustvarjalcev«. Empirični primeri zato nazorno kažejo nadpovprečno stopnjo dnevne delovne migracije iz teh občin proti Ljubljani. Prav zato so deleži ustvarjalnih poklicev v primerjavi z aktivnim prebivalstvom in vrednostjo naložb med razvojnimi regijami ugodnejši. V povprečju predstavljajo sedmino aktivnega prebivalstva,

pri čemer je v osrednjeslovenski skoraj petinski delež, na povprečni ravni je v dolenski, gorenjski, goriški, podravski in obalno-kraški razvojni regiji, v koroški, notranjski, pomurski, savinjski, zasavski in posavski pa je pod povprečjem.

Kazalniki naložbenih dejavnosti in usposobljenosti človeških virov, družbenega kapitala in inovacij nakazujejo, da prednjačijo urbana središča, še zlasti ljubljanska mestna regija kot najbolj urbanizirano območje v Sloveniji. V Ljubljani je sedež vseh ministrstev in večine vladnih služb, zato mesto privablja številne komplementarne dejavnosti, ki so tesno povezane z

javno upravo. Ljubljana je tudi najprivlačnejše središče za umeščanje sedežev podjetij, saj bližina upravnih organov omogoča pretok informacij med podjetji in državnimi ustanovami. Kot glavno mesto s središčnim položajem je deležna številnih ugodnosti, ki krepijo njeno lokacijsko privlačnost in tako povečujejo lokacijsko rento. Ker je v javni upravi in podjetjih z visoko dodano vrednostjo zaposlena zvečina bolj izobražena delovna sila, ki je tudi bolje plačana, se to pozna tudi pri prihodkih mesta. Leta 2003 je povprečna bruto plača v Ljubljani presegala

povprečno bruto plačo v Sloveniji za 23,5 %. Močno nadpovprečna je tudi bruto osnova za dohodnino na prebivalca, ki državno povprečje presega za 38,9 %. To se kaže v razmeroma visokih prilivih v mestno blagajno, saj je dohodnina eden od poglavitnih virov financiranja slovenskih občin. Kot močno zaposlitveno središče Ljubljana že dalj časa privablja prebivalstvo iz celotne države, tudi z obrobja Slovenije, pri čemer se v mestu zaposlujejo (naj)bolj izobraženi prebivalci.

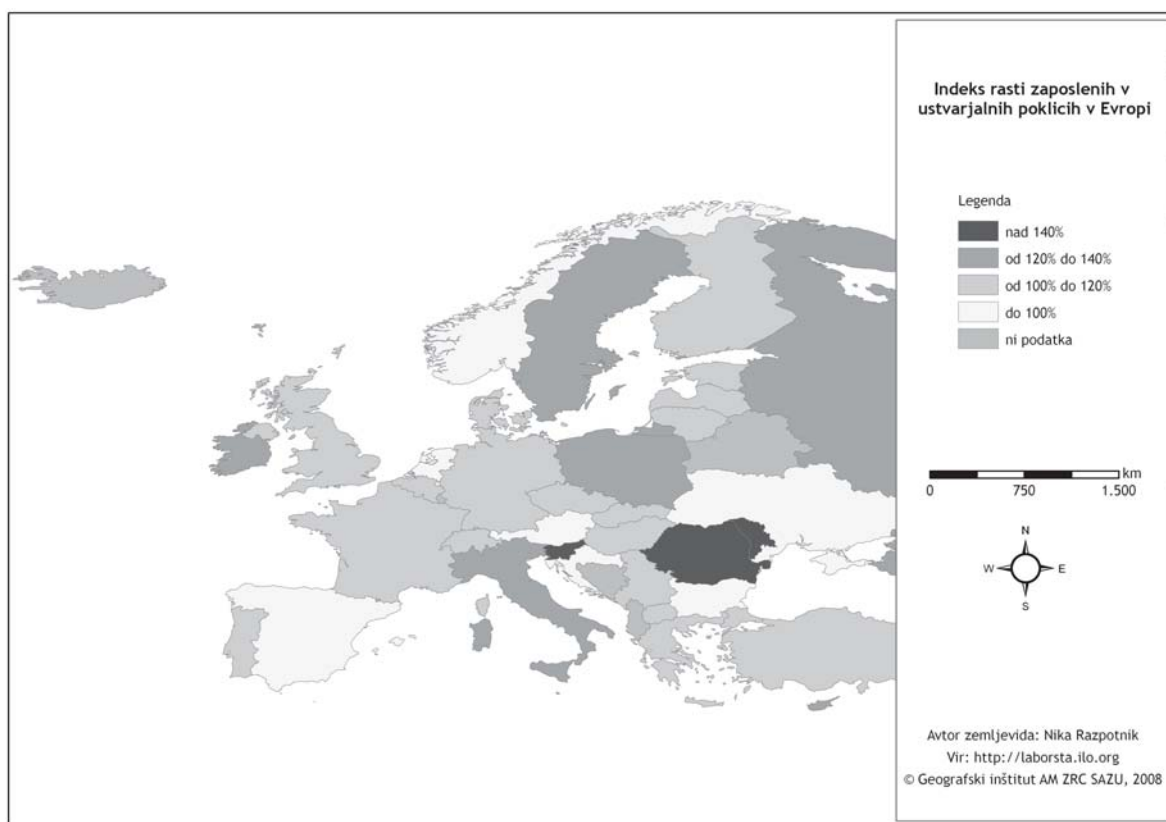
Tabela 5: **Matrica razvoja za izbrane kazalnike indeksov razvojnih dejavnikov (na podlagi kvantilov)**

	Število in delež občin	Število in delež prebivalcev	Naložbe v tisočih evrov	Število in delež podjetij	Število in delež zaposlenih	Število in delež zaposlenih v ustvarjalnih poklicih	Število in delež raziskovalcev
od -45,0 do -41,0 %	34 18,0	78 754 3,9	158 060 0,5	358 0,8	1195 0,3	1359 1,0	2 0,0
od -40,9 do -37,0 %	23 12,0	90 740 4,5	260 040 0,9	834 1,9	3581 0,8	1790 1,3	6 0,0
od -36,9 do -31,0 %	26 13,0	110 814 5,5	448 135 1,5	1282 2,9	8429 1,8	2527 1,8	44 0,3
od -30,9 do -19,0 %	28 15,0	159 516 7,9	1 005 100 3,4	2415 5,4	19 256 4,1	4340 3,1	120 0,9
od -18,9 do -11,0 %	29 15,0	301 182 15,0	2 869 984 9,9	3861 8,6	46 737 9,9	9649 6,9	241 1,8
od -10,9 do 0,0 %	22 11,0	274 142 13,6	2 721 479 9,3	4634 10,3	49 891 10,5	11 096 8,0	421 3,2
od 0,1 do 100,0 %	25 13,0	473 071 23,5	7 204 668 24,7	9389 20,9	123 540 26,0	27 495 19,8	1795 13,7
od 100,1 do 200,0 %	5 3,0	254 772 12,7	5 458 432 18,7	6917 15,4	86 263 18,2	25 179 18,1	2356 18,0
Ljubljana	1 1,0	267 386 13,3	9 008 641 30,9	15 138 33,8	135 550 28,6	55 777 40,1	8091 61,9
Slovenija	193	2 010 377	29 134 539	44 828	474 445	139 212	13 076

Tabela 6: **Razmerja med deleži bruto investicij in deležem ustvarjalnih poklicev leta 2006 po razvojnih regijah Slovenije (SURs 2008)**

Razvojna regija	Delež naložb	Delež ustvarjal. poklicev po kraju dela/bivanja	Delež ustvarjalnih poklicev pri aktivnih prebivalcih v regiji	Delež prebivalcev
Dolenjska	7,9	4,9/5,6	10,3	7
Gorenjska	7,7	7,4/9,8	10,8	10
Goriška	5,4	4,6/5,6	11,1	6
Koroška	1,6	2,2/2,8	9,1	4
Notranjsko-kraška	1,6	1,4/2,1	8,8	3
Obalno-kraška	6,1	5,1/5,5	11,9	5
Osrednjeslovenska	40,0	46,5/36,8	18,1	25
Podravska	13,0	12,7/13,6	11,5	16
Pomurska	4,0	3,3/3,9	9,4	6
Posavska	2,2	2,0/2,5	9,4	3
Savinjska	9,4	8,6/10,0	9,1	13
Zasavska	1,2	1,2/1,7	9,8	2
Slovenija	100,0	7,0	12,9	100

Karta 2: Sintezni indeks razvojnih dejavnikov v letu 2006

Zaradi središčnega položaja je Ljubljana deležna obsežnih državnih sredstev, zlasti za upravo, oskrbo, kulturo in izobraževanje. Tako na primer dobi osrednjeslovenska razvojna regija pri kulturi blizu 45 % posrednih regionalnih spodbud, pri čemer poglobitveni delež odpade na Ljubljano. Ta je v ospredju tudi pri sredstvih za izobraževanje (33 %), informacijsko družbo (28 %) in zdravstvo (50 %). Navedena področja so razvojno pomembna, saj izboljšujejo življenjsko raven prebivalstva, ki je v osnovi učeče se regije eden ključnih dejavnikov privlačnosti mesta oziroma regije. Tako se izboljšuje kakovost t. i. mehkih lokacijskih dejavnikov, kakršna sta socialni kapital in privlačnost prostora za ustvarjalno okolje.

Poučne so tudi primerjave velikostnih razredov naložbenih vrednosti med deleži prebivalstva, naložb, delovnih mest, podjetij in registriranih raziskovalcev (zbirka ARRS), ki kažejo obratno sorazmerje med povprečno višino naložb ter številom prebivalcev, delovnih mest in podjetij. Naložbe v razredih do 5 milijonov evrov so okvirno za polovico nižje glede na število prebivalcev oziroma zaposlenih, medtem ko je delež raziskovalcev zanemarljiv. Razmerja med upoštevanimi kazalniki se pravzaprav uravnotežijo šele v razredu naložb med 20 in 50 milijonov evrov, katerih višina je približno enakovredna številu prebivalcev, delovnih mest in podjetij, medtem ko je delež raziskovalcev še vedno za tretjino manjši. Obratna razmerja imata le Ljubljana in Maribor

(čeprav je razmerje med njima 5 : 1 v korist Ljubljane), saj sta v obeh mestih (kjer prebiva petina ljudi v državi) dve petini naložb, delovnih mest in podjetij ter kar tri četrtine registriranih raziskovalcev (tabela 7).

Naložbene dejavnosti lahko torej enačimo z ustvarjalnim okoljem, ki predstavlja širše, prostorsko zaključeno območje, pri čemer administrativne meje niso pomembne oziroma ne predstavljajo nekega posebnega »razpoznavnega« merila, temveč gre za homogenost v načinu ravnanja ter za zmožnost prilagajanja in obvladovanje tehnične kulture. Izhajajo iz pridobljene tradicije in velike sposobnosti učenja novih tehnologij, pri čemer so se akterji zmožni hitro odzivati na spreminjanje gospodarskih in tehnoloških razmer.

5. SKLEPNE MISLI IN OCENA VREDNOTENJA RAZVOJNIH DEJAVNIKOV

V pričujoči raziskavi smo analizirali poglobitve značilnosti naložbenih dejavnosti in ustvarjalnosti kot pomembnih razvojnih dejavnikov v Sloveniji. Pri tem smo opozorili zlasti na geografsko razporeditev in sporadične značilnosti ter hitro spreminjanje gospodarsko geografskih pojavov v proizvodnih sistemih.

Tabela 7: **Skupna vrednost naložb po velikostnih razredih občin glede na deleže prebivalcev, delovnih mest, podjetij in registriranih raziskovalcev leta 2006 (SURs 2008)**

Velikostni razred naložbe v občini (v 000 €)	Skupna vrednost naložb (v 000 €)	Število občin	Delež prebival. leta 2006	Delež naložb	Delež delovnih mest leta 2006	Delež podjetij leta 2006	Delež raziskovalcev
do 2000	314 368	24	1,5	1	0,2	0,4	0,1
od 2000 do 5000	1 581 474	68	11,8	5	6,0	6,3	1,3
od 5000 do 10 000	3 088 370	45	14,9	11	9,5	8,9	2,5
od 10 000 do 20 000	5 249 003	39	28,3	18	21,7	20,8	6,3
od 20 000 do 50 000	7 970 235	15	24,6	28	26,5	23,3	16,6
Ljubljana in Maribor	10 714 277	2	18,8	37	36,2	40,3	73,3
Slovenija	28 917 726	193	100,0	100	100,0	100,0	100,0

Primerjave lokacijske divergence nakazujejo sorazmerno rast naložb in delovnih mest ter večjo osredotočenost ustvarjalnih poklicev glede na število prebivalcev v območjih vseh večjih slovenskih mest. Ta omejeno kaže neko stopnjo polarizacije v največjih slovenskih mestih in že obstoječih zaposlitvenih središčih. V tem pogledu je z že značilno razpršenostjo naložb izrazito v ospredju osrednjeslovenska razvojna regija, kar svojevrstno potrjuje tezo o oblikovanju mešane rabe zemljišč v nastajajočih mestnih regijah.

Naložbene dejavnosti imajo nedvoumen učinek na družbeni razvoj, čeprav ga je težko empirično dokazati. Potrjuje ga primerjava lokacijskih koeficientov naložbenih vrednosti in števila ustvarjalnih poklicev s stopnjo bruto dodane vrednosti na prebivalca, pa tudi kopičenje gospodarske moči zlasti v osrednji Sloveniji, povečevanje razlik med posameznimi deli države v stopnji regionalne razvitosti in v dinamiki strukturne preobrazbe, ki jo na primer kažejo razmerja vrednosti bruto domačega proizvoda na prebivalca in stopnje brezposelnosti med najbolj razvito osrednjeslovensko razvojno regijo in najmanj razvito prekmursko. Ljubljana in druga srednje velika mesta (središča nacionalnega pomena) skupaj z neposrednim vplivnim območjem (mestnimi regijami) postajajo kraj prestrukturiranja družbenih procesov, pri čemer gospodarska, politična, družbena in kulturna preobrazba najvidneje odseva v spremembah urbanega in regionalnega gospodarstva. Tako se spreminja tudi raven prostorskih interakcij. Z njimi se oblikujejo nove možnosti za mrežno povezovanje in spremenjeno uveljavljanje regionalne politike, ki je vedno bolj povezana s skrbjo za vzpostavljanje in pospeševanje ugodnega gospodarskega ozračja (na primer za človeški in socialni kapital), s ponudbo privlačnih lokacij naseljevanja ter širjenjem ponudbe materialne in nematerialne infrastrukture.

Pričujoča analiza je pokazala tudi, da pronicanje znanja glede na način, kako se ustvarja, zahteva daljši čas. To znanje prodre le v manjše število mest, po naši analizi le v šest, pri čemer so manjša zaposlitvena središča in

posebno odročnejši kraji od njih največkrat odrezani. Ustvarjalno prebivalstvo je geografsko razporejeno zelo neenakomerno in osredotočeno le v največjih slovenskih mestnih aglomeracijah, ki od tam izžarevajo tehnične in družbene inovacije, tako pa ustvarjajo nove zarodke gospodarske rasti. Socialno-kulturne razmere za ustvarjalnost, družbeni dejavniki vplivov in razvojne zmožnosti, ki določajo obseg znanja, so torej neenakomerno razporejeni. V nasprotju z informacijami, ki so dandanes dosegljive skoraj v vsakem trenutku in slehernem delu Slovenije, so znanje, ustvarjalnost in izkušnje povezani s konkretnimi socialnimi skupinami ter večinoma osredotočeni (zakoreninjeni) v širši ljubljanski mestni regiji, čeprav je prostorsko neenakomerna delitev človeških virov pod vplivom globalizacije podrejena razprševanju, na katero vplivajo zlasti infrastrukturna opremljenost in kakovostni informacijski tokovi.

Ob vprašanjih geografske vloge naložb in ustvarjalnosti stopajo v ospredje tudi nove tehnologije, ki se odmikajo od »količinske (fordistične)« proizvodnje in stremijo k »prožni (postfordistični)« proizvodnji, temelječi na kakovosti, konkurenčnosti in povečani količini znanja. Zaradi razvoja tehnologij in konkurenčnosti se je zmanjšala varnost trajnega delovnega mesta. Še v bližji preteklosti so posamezna območja med sabo izenačevali, na primer z ustanavljanjem industrijskih središč in zgraditvijo dislociranih industrijskih obratov, ki so tedaj pomenili razlikovanje v razvojni moči pokrajine, območja ali mesta. To je bil slovenski vzorec gospodarskega razvoja v 70. letih prejšnjega stoletja. Med mesti in okolico je prišlo do gospodarske in socialne polarizacije, ki je povzročila tudi drobno segregacije med posameznimi slovenskimi območji. Do pred kratkim so imela takšna industrijska središča, z njimi pa celotne regije, pomembno gospodarsko moč; v njih je bila opazna živahna družbena in prostorska dinamika. Zato je bila za celotno gravitacijsko zaledje značilna stabilna zaposlenost prebivalstva. Tam, kjer so industrijska središča, temelječa na »fordističnem« načelu proizvodnje, iz različnih vzrokov zašla v krizo, opažamo poleg zmanjševanja industrijske proizvodnje

(deindustrializacija) tudi deinvesticije v prostorske strukture. Po letu 1990 nastajajo novi, razpršeni zametki zaposlitvenih jeder. Stara jedra se le postopno obnavljajo, deloma tudi selijo. Nič več ni klasične delitve na zaposlitveno središče in obrobje, ki je bilo bolj ali manj le »dobavitelj« večinoma nekvalificirane delovne sile. Povečuje se vloga kvalitativnih prvin kot lokacijskih dejavnikov, na primer izobrazbe, kakovosti življenja. Upoštevač sodobne lokacijske dejavnike, morajo posamezna območja oziroma mestne regije za oblikovanje gospodarsko uspešnih dejavnosti izpolnjevati nekatere pogoje, kajti sodobne dejavnosti privlačijo:

- območja in naselja z naravnopokrajinsko mikavnostjo (angl. *natural amenities*),
- kraji s privlačnimi bivalnimi razmerami,
- območja z raznovrstno kulturno ponudbo, pa tudi s kakovostnim šolskim sistemom in možnostmi nadaljnega izobraževanja (angl. *cultural amenities*),
- območja z znanstveno-raziskovalno (tehnološko) tradicijo in sodobno infrastrukturno opremo,
- univerzitetna središča, zlasti tista, usmerjena v naravoslovje in tehnologijo,
- območja z zgostitvami visokokvalificiranih strokovnjakov v obstoječih visokotehnoloških podjetjih ali tehnoloških parkih,
- območja, na katerih so tamkajšnje zmogljivosti »spodobne tveganja«,
- območja z majhnim deležem industrijskih podjetij, ki onesnažujejo okolje, oziroma območja z okolju prijazno proizvodnjo,
- območja z bogato ponudbo specializiranih poslovnih storitev, ki so sposobna »predelovati« proizvode visoke tehnologije,
- območja, ki imajo že dalj časa živahen in stabilen prebivalstveni razvoj,
- območja z ugodno izobrazbeno sestavo in njenim nenehnim postopnim izboljševanjem,
- območja s pomembnim deležem ustvarjalnih poklicev,
- središča z dograjenim omrežjem (zlasti) hitrih prometnih in drugih infrastrukturnih povezav.

Naložbene dejavnosti so navadno poligon prestrukturiranja družbenih procesov, ki doletijo zlasti mestne regije, v katerih gospodarska, politična, družbena in kulturna preobrazba najvidneje odseva v spremembah urbanih in regionalnih gospodarstev. Z raznovrstnimi naložbami se spreminja tudi raven prostorskih interakcij. Z njimi se oblikujejo nove možnosti za mrežno povezovanje in spremenjeno uveljavljanje regionalne politike, ki je čedalje bolj povezana s skrbjo za pospeševanje ugodnega gospodarskega »ozračja« (na primer zlasti za človeški in socialni kapital), s ponudbo

privlačnih lokacij za naseljevanje, širjenjem spektra ponudbe materialne in nematerialne infrastrukture ter podobno. Posledica naložb je zato tudi ekonomizacija politično-administrativnega ravnanja.

V naložbenih procesih ima tudi zaradi globalizacije pomembno vlogo inovativna razvojna politika, ki usmerja naložbene dejavnosti in za katero so odločilni zlasti socialno in kulturno okolje, oblikovanje (med)regionalnih omrežij, tehnološki transferji (izmenjava informacij), odprtost in zaupanje, podjetniško svetovanje, mobilnost delovne sile, regionalna identiteta, opremljenost z izobraževalnimi, raziskovalnimi in kulturnimi ustanovami (sponzorstvo), ugodne možnosti za rekreacijo in prosti čas, različne socialne dejavnosti, visoka stopnja biotske ohranjenosti okolja, visoko postavljeni standardi kakovosti življenja in kulture upravljanja. Gre torej za prvine, ki jih z drugimi besedami lahko poimenujemo tudi oblikovanje ustvarjalnega okolja.

Za pojav spremenjenih naložbenih dejavnosti se v geografski literaturi uporabljajo tudi drugi sorodni izrazi. Med njimi zlasti *milieu creative* oziroma *millieu des innovateurs* v pomenu 'ustvarjalno okolje', ki je prisposoba za sposobnost uspešnega prenosa novega razpoložljivega znanja v prakso ter za intenzivno povezovanje znanstveno-tehnoloških centrov z gospodarskimi omrežji in združenji. Dozdajšnje raziskave (Aydalot 1986, Nijkamp in Mouwen 1987, Maillat 1992, Fromhold-Eisebith 1995) ob naložbenih dejavnostih opozarjajo na naložbe v funkciji ustvarjalnosti ter prikazujejo gospodarsko sestavo in ponudbo storitvenih dejavnosti v spregi z visokoproduktivnimi razvojno-raziskovalnimi dejavnostmi. Obstoj regionalnih (krajevnih) raziskovalnih in izobraževalnih središč je pomemben osnovni pogoj za uspešen regionalni razvoj, vendar kljub vsemu ni povsem zadostna spodbuda za oblikovanje inovacijskih centrov in ustanavljanje visokotehnoloških podjetij. Njim ob bok spadajo še primerna infrastrukturna povezanost, kakovost življenjskega okolja in podobno. Za učinkovit regionalni razvoj so odločilne interakcije med ustvarjanjem in pospeševanjem tehnološkega znanja, inovativnost prijaznega okolja ter relevantne informacijske, kulturne in socialne oblike ustvarjalnosti. Soodvisnosti različnih oblik ustvarjalnosti v družbenem življenju pa ne razumemo zgolj kot individualnega pojava, ampak predvsem kot kolektivni proces. Šele z razumevanjem »ustvarjalnega« okolja lahko pričakujemo sinergijske učinke. Po svoje je to nov pogled in temu je prilagojena svojevrstna, vendar sodobna razlaga vsebin razvojnega načrtovanja, ki se razlikuje od doslej uveljavljenih tradicionalnih pogledov.

Spoznanje ni novo: že ekonomist John Maynard Keynes je v tridesetih letih prejšnjega stoletja zapisal, da je za gospodarski uspeh podjetij poleg drugih pogojev potrebna spodbudna politična in socialna atmosfera (Keynes 1936). V drugi polovici 80. let se kot paradigma

splošnega napredka uveljavlja oznaka »inovativni milje« oziroma »ustvarjalno okolje«. Pojem je po letu 1984 uvedla, tudi teoretsko, skupina francoskih raziskovalcev *Groupe de Recherche Européenne sur les Milieux Innovateurs*, na kratko poimenovana GREMI (Aydalot 1986, Campagni 1991, Maillat, Quévit in Senn 1993). Razmišljanja te skupine so osredotočena na iskanje pomembnih družbenih vzrokov za različne oblike inovativnih dejavnosti in sposobnost različnih okolij oziroma regij, ki ustvarjalno okolje tako podpirajo, da je razvojno uspešno. Posebej preučujejo tiste lokalne in regionalne razmere, ki so »skupni imenovalec« v regijah, za katere velja oznaka »inovative«.

Součinkovanje naložb, raziskovanja, sodelovanja in konkurenčnosti: sodelovanje = kooperacija (povezana z naložbami) in tekmovalnost = konkurenčnost sta dve plati iste medalje. To je z razvojnega vidika pomembno zlasti pri majhnih mestih, kakršna so v Sloveniji. Poleg prizadevanja po sodelovanju so v globalizacijskih razmerah praviloma vse bolj žive tudi ideje po tekmovalnosti (na primer Sturm 2000): »*Obstoj tekmovalnosti na vseh pokrajinskih (vendar ne na lokalnih) ravneh – tudi med partnerji znotraj vodilne in enotne mestne regije – postaja v sodobnosti dejstvo ...*« In prav težnje po pretiranih lokalizmihi so v Sloveniji žal izjemno pogoste na vseh področjih.

Pod pritiski uravnotežene tekmovalnosti oziroma konkurenčnosti namreč pridobiva pomen zlasti sodelovanje. Sodelovanje mest označujemo kot gonilno silo z dveh vidikov:

- s strateško-političnega kot sredstva za preprečevanje medsosedskih sporov, poglobitev medsebojnih socialno-kulturnih vrednot, krepitev kulturne in regionalne identitete ter teritorialne kohezije,
- z razvojno-političnega kot sredstva za pospeševanje gospodarskih prepletanj, izrabo skupnih virov in kar najboljšo infrastrukturno opremljenost.

Presečne povezave med sodelovanjem in tekmovalnostjo mest so tesne, pri čemer jim je skupni imenovalec ustvarjalnost. Pri sodelovanju pa gre še za razširitev stremeljenj in razširitev sodelovanja, kakršno ponuja tekmovalnost med mesti. Uravnotežena tekmovalnost je torej odločilni dejavnik za regionalno sodelovanje v mestnih regijah in med njimi (Bergmann in Jakubowski, 2001).

Naložbe so povezane s konkurenčnostjo mest, ki sama po sebi ni nikakršen cilj, temveč tam, kjer deluje, pospešuje tudi medsebojno sodelovanje v skupno korist širšega partnerskega območja. Pomeni še decentralizirano usklajevanje individualnih dejavnosti. Poleg tega v okviru kooperativnega »samouravnavanja« v celotni družbeni skupnosti (regiji) – in posebno v mestih – sistematično pospešuje vseobsežni družbeni razvoj.

Za uspešno udejanjenje naložb glede na uravnoteženo tekmovalnost regij je zelo pomembna gospodarska usmerjenost oziroma specializacija mest (občin, razvojnih regij), ki največkrat ustvarja značilne vzorce medsebojnih prepletov, t. i. grozde ali klastre. Njihove lastnosti so navadno povezane z naslednjimi spremenljivkami (Lucas 2000):

- mednarodna izmenjava znanja in tehnologij (na primer izobraževalni in inovacijski sistemi, gospodarska infrastruktura),
- rast števila podjetij, kar se izraža z neposrednimi naložbami oziroma deležem njihove udeležbe,
- vzpostavljanje nadnacionalnega omrežja gospodarskih združenj (gospodarsko-politično okolje, gospodarska politika, finančni tokovi, storilnost in učinkovitost, strateška zaveznitva ...),
- družbeno-gospodarsko okolje (pogoji trga, blagovni tokovi in uslužnostne dejavnosti, kakovost življenja in družbeni standard, osebna nagnjenja ...).

Našteti dejavniki učinkujejo na prostorske strukture ter oblikujejo družbene tokove mest in njihovo intenzivnost. V ospredju so zlasti tokovi, ki oblikujejo medregionalne transakcije vsakega mesta ali mestne regije. Pri tem je priporočljivo, da gospodarska in prostorska politika sledita vsaj trem načelom, ki izhajajo iz interakcijske ekonomike. Po Suchnanku (2000) so to uresničitev družbenih vidikov prednosti, ki jih prinašata sodelovanje in tekmovalnost, ter načeli spodbujanja samouravnavanja in institucionalizacije uravnotežene konkurenčnosti. Pri doseganju družbenih učinkov slednje je za vsako sodelovanje nujno upoštevanje interesov vseh partnerjev. Kajti za sleherno tekmovalnost mest so značilni tudi skupni in nasprotujoči si interesi (»boj vseh proti vsem«), na kar mora biti pripravljeno tudi prostorsko načrtovanje, ki mora poleg lastnih konceptualnih in urejevalskih nalog upoštevati tekoče procese, kakršni so globalizacija, deregulacija ...

Konkurenčnost kot načelo uravnavanja trga je največkrat razpoznavna kot prizadevanje za večjo kakovost ali nižjo ceno storitev med udeleženci na trgu. Tržni alokacijski mehanizmi v sodobnosti podpirajo tudi decentralizacijske strukture, poleg tega pa gospodarno ravnanje akterjev izhaja iz maksimizacijskih načel dobička in nasprotuje vsebinskemu normiranju, značilnemu za prostorsko načrtovanje. Po drugi strani pa uravnotežena tekmovalnost med mestnimi regijami povečuje učinkovitost in oživlja optimalne vloške glede na razpoložljive vire. Pozitivne dosežke je mogoče pričakovati zaradi pozitivnega sporočila vsem lokalnim in regionalnim akterjem, da morajo še izboljšati svoje konkretne dejavnosti in njihovo zasnovo ter naprej razvijati organizacijske oblike in ukrepe, kar navsezadnje pomeni selekcijski postopek. Institucionalizacija konkurenčnosti je izziv za pospeševanje učinkovitosti tudi med družbenopolitičnimi skupnostmi, za zniževanje

stroškov ob izboljševanju kakovosti ponudbe, in to ne le statično, ampak predvsem iz dinamične perspektive. Odkriva tudi nove možnosti za inovativne procese. Pričakovati je večjo prilagodljivost in mobilnost lokacijskih dejavnikov v konkretnem okolju. »Pozitivne posledice tekmovanja mest so v končni obliki neprekinjeno izboljševanje temeljev gospodarskega ravnanja ter izboljšana skladnost pričakovanj državljanov in podjetij glede delovanja uprave. Tako se poveča učinkovitost pri alokaciji dejavnosti, dinamična sta prilagoditev in zagotavljanje gospodarskih učinkov ...« (Götz 1998).

Uravnotežena konkurenčnost ima potemtakem tudi instrumentalno naravo in je sredstvo za doseganje določenega namena. Gospodarskim združenjem pomaga preskrbeti prednosti pred konkurenti in tako deluje v kolektivnem duhu večine zainteresiranih. Vsako načelo uravnavanja mora upoštevati interese različnih akterjev. Izhaja iz omejenosti naravnih in človeških virov ter sledi možnostim, v svojem bistvu pa je namenjeno preprečevanju konfliktov, zato da se spoštujejo poznane oblike, socialne interakcije v duhu sodelovanja. Smisel konkurenčnosti je pospeševanje sodelovanja. »Produktivna je le tista konkurenčnost, pri kateri tekmečki konkurirajo s svojim znanjem in te svoje prednosti ponujajo na trgu. Na drugi strani pa je učinek konkurenčnosti v selekcijskem posredovanju dobrin, in te okoliščine silijo tekmece in njihove dosežke k nadaljnjemu izpopolnjevanju ...« (Suchanek 1998). Vključeni so različni akterji, pri čemer je vsakdanje vsaj »dvoipolno« načelo: podjetja sodelujejo na razvojnem področju z raziskovalnimi organizacijami, mesta in vlagatelji pa oblikujejo javno-zasebna združenja, pri čemer politični in zasebni akterji sodelujejo v lokalnih agendah in je uspešnost izboljševanja življenjskega standarda odvisna od učinkovitosti sodelovanja medsebojno povezanih združenj ter od gospodarsko-političnega in družbenega okolja, ki jih sestavlja mozaik prav tako zelo pomembnih dejavnikov »(pod)elementov« sodobne in uspešne družbene strukture.

Z gospodarskega vidika vodi konkurenčnost v (tudi neformalno) institucionalizacijo gospodarnejših in mobilnih dejavnikov, pri čemer ima pomembno vlogo izbira (sodobnih) lokacijskih dejavnikov, med katerimi imajo opazen učinek na primer selitve podjetij (ki hkrati predstavljajo naložbeno dejavnost) in prebivalcev na suburbanizirano obrobje mest.

Preobrazba tokov človeških virov, naložb, dobrin in informacij tudi v Sloveniji teži h koncentraciji in polarizaciji. Zato se oblikujejo obsežna obrobna območja, pri čemer samo zgraditev sodobne infrastrukture z izboljševanjem dostopnosti do telekomunikacijskih dejavnosti, zlasti tam, kjer so še brez neposrednih povezav z urbanimi območji, ne zadošča več. V novih razmerah je za učinkovito izboljševanje podeželskih območij poleg infrastrukture treba spodbuditi razvoj v razširitev različnih oblik znanja, ki naj omogočajo prenos inovacijskih oblik rabe gospodarjenja z naravnimi viri.

V mestnih regijah in njihovih vplivnih območjih prihaja sočasno do prostorske razpršenosti proizvodnih zmogljivosti ter prostorskega osredinjanja zlasti finančnih in drugih »nadzornih« funkcij. Stremenje k dekoncentraciji ne odseva le v prostorski razporeditvi ustvarjalnih poklicev, ampak tudi v novih »prožnih« delovnih mestih in razpršenosti sodobnih tehnologij.

Zato se v Sloveniji kot možni razvojni strategiji pri naložbah in ustvarjalnosti ponujata naslednji usmeritvi:

- v starih industrijskih središčih pridejo v poštev zlasti »neofordistični« razvojni vzgibi, ki naj na podlagi starih, »fordističnih« tradicij iščejo nove proizvode in tehnologije,
- v majhnih in srednje velikih središčih se v zaledju propulzivnejših središč ponuja nova paradigma t. i. prilagodljive specializacije, za katero je značilna mešana raba zemljišč.

Cilji regionalne politike že štiri desetletja temeljijo na pospeševanju policentričnega razvoja. Uravnotežen policentrični razvoj v sodobni paradigmi vključuje oblikovanje novih razmerij med mesti in podeželjem. Pospeševanje funkcijske komplementarnosti in sodelovanja med (majhnimi in srednje velikimi) mesti še krepi in vzpostavlja sodelovanje malih mest na (med) regionalni ravni. To je priporočljivo zlasti za manjša, izolirana središča sredi podeželskih območij, na katerih število prebivalcev stagnira ali celo upada; enako velja za mesta na obmejnih območjih. Izboljšanje komunikacij in sočasna krepitev sodelovanja na (med)regionalno-lokalni ravni povečuje gospodarsko moč srednje velikih mest, kakršna so Celje, Kranj, Koper, Nova Gorica, Novo mesto in Murska Sobota, ter jamstvo za vzpostavljanje solidne gospodarske podlage središčem v njihovem gravitacijskem zaledju.

Pospeševanje razvoja (z uvajanjem mikavnosti, pri čemer imajo zlasti človeški viri pomembno vlogo, na primer pri krepitvi privlačnih sil in privlačnosti območij za mobilne naložbe) v dinamičnih, mikavnih in konkurenčnih mestih se navezuje na oblikovanje strateške vloge le-teh s satelitskimi mesti (angl. *gateway*), skupaj z njihovimi obmestji, na primer Ljubljane z naselji na Kamniškobistriški ravnini, Medvodami, Škofjo Loko, Grosupljem in Vrhniko, Maribora z Rušami, Lenartom v Slovenskih goricah, Slovensko Bistrico in Ptujem, Celja z Velenjem in Žalcem, obalnih mest Kopra, Izole, Pirana in Portoroža, pa tudi na »zapostavljenih« območjih z obsežnim manj razvitim zaledjem, na primer Novega mesta s Suho in Belo krajino ali Murske Sobote z Goričkim.

Pri udejanjanju uravnoteženega policentričnega razvoja ima ključno vlogo še uvajanje raznovrstnosti gospodarskih temeljev v mestih, zlasti tistih, ki so močno odvisna od ene same dejavnosti (sektorja). Razpršitev inovacij in znanja izboljšuje tudi splošno izobrazbeno

raven in poklicne posebnosti depresivnih območij kot sestavni del povezovanja posameznih enot v večja, medsebojno povezana območja (integrirana razvojna strategija), s čimer se zagotavljajo minimalni standardi dostopnosti do razvojno-inovacijskih generatorjev razvoja. Oblikovanje mrežnih in partnerskih odnosov med slovenskimi mesti pomeni preobrazbo obstoječih strategij pri pospeševanju regionalnega razvoja. Pri gospodarsko naravnanih analizah (regionalni menedžment) si pripravo kvalitativnih ukrepov predstavljamo zlasti glede razvoja endogenih zmogljivosti v razdrobljenih lokalnih skupnostih na podeželju.

Na prenosu znanja temelječa regionalna politika zahteva izboljšanje konkurenčnosti mest na nacionalni in regionalni ravni, uveljavljanje mehanizmov za povezovanje malih mest v enoten urbani sistem, oblikovanje stalnih »regionalnih« teles oziroma združenj za krepitev povezovanja in razvijanje regionalne zavesti ter povezovalne sposobnosti pri skupnih nalogah, kar z drugimi besedami pomeni oblikovanje inovativnih in prilagodljivih upravljavskih regij.

V zaključku poskušamo oblikovati dodatne možne kazalnike razvojnih dejavnikov pri načrtovanju regionalnih razvojnih programov. Poimenovali bi jih lahko na primer ustvarjalnost in naložbene dejavnosti, med njimi pa velja opozoriti na število in rast ustvarjalnih poklicev, vrednost in število naložb (ki zlasti v storitvenih dejavnostih kaže na razvejenost in razvitost gospodarstva) ter na rast števila poslovnih subjektov. Pomembna pogoja za ustanavljanje poslovnih subjektov, povezanih z vlaganjem, sta tudi fizična, časovna in cenovna dostopnost do ustreznih zemljišč ter njihova funkcionalnost za opravljanje dejavnosti, povezana tudi z aglomeracijskimi učinki. Razvoj podjetništva in naložb je usodno povezan s človeškimi viri, zlasti z mlajšo prebivalstveno in izobrazbeno demografsko sestavo. Navadno razlikujemo tri skupine medsebojno povezanih naložbenih dejavnosti: proizvodne, infrastrukturne in izobraževalne (na področju človeških virov). Med kazalniki teh dejavnosti ima pomembno sporočilno vrednost še povprečna vrednost naložb. Tudi glede človeških virov predlagamo tri kategorije, ki jih sestavljajo strokovnjaki, ustvarjalci in kulturniki. Kazalniki naložbenih dejavnosti v povezavi s številom ustvarjalnih poklicev izražajo razvojno moč območja ter njegovo inovacijsko in absorpcijsko sposobnost. Razdrobljenost projektov in naložb v geografskem okolju kaže praviloma na nesposobnost izbrati najboljše med njimi in na velik delež, ki gre največkrat v neproduktivne namene. Razdrobljenost naložb potrjuje tudi prostorsko razpršenost, ki po eni strani kaže, da ni aglomeracijskih sinergij, po drugi pa je ugodna z vidika enakomerne razpršenosti človeških virov v enoviti regiji. Ob razdrobljenih naložbah je tudi večja nevarnost kontrole okoljskega tveganja, čeprav ta kazalnik ni nujno enopomenski.

V sodobnosti so lokacijski dejavniki bolj nestalni. Na medregionalni (globalni) ravni je prednostni vrstni red teh dejavnikov drugačen od tistih, namenjenih lokalni, to je izvedbeni ravni. Zato je naloga regionalnih načrtovalcev tudi, da pri odločitvah vključujejo podrobna vsebinska opazovanja (raziskovanje, spremljanje), pri katerih imajo največkrat pomembnejšo oziroma odločilno vlogo strukturni dejavniki, torej tisti, ki na prvi pogled nimajo neposredne povezave z načrtovanjem. Pri denimo umestitvi dejavnosti medregionalnega pomena cena zemljišča med lokacijskimi dejavniki nima odločilne vloge, na lokalni ravni pa ima navadno prednost pred npr. dostopnostjo. Podobno je pri infrastrukturni dostopnosti, komunalni opremljenosti in kakovosti javnega prometa ...

Literatura in viri

- Aydalot, P. (1986). *Milieux innovateurs en l'Europe*. Pariz.
- Bergmann, E., in Jakubowski, P. (2001). *Strategien der Raumordnung zwischen Kooperation und Wettbewerb. Informationen zur Raumentwicklung*. Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung. Berlin.
- Florida, R. L. (2005). *Cities and Creative Class*. Abingdon, London, New York.
- Fromhold-Eisebith, M. (1995). Das »Kreative Milieu« als Motor regionalwirtschaftlicher Entwicklung. *Forschungstrends und Erfassungsmöglichkeiten*. *Geographische Zeitschrift* 83/3–4, Stuttgart.
- Fromhold-Eisebith, M. (1999). Das »kreative Milieu« – nur theoretisches Konzept oder Instrument der Regionalentwicklung? *Raumordnung und Raumforschung*, Bayreuth.
- Fromhold-Eisebith, M. (2004). *Innovative Milieu and Social Capital – Complementary or Redundant Concepts of Collaboration-based Regional Development?* *European Planning Studies* 12-6. Abingdon.
- Götz, C. (1998). *Kommunale Wirtschaftsförderung zwischen Konkurrenz und Kooperation*. Regensburg.
- Keynes, J. M. (1936). *General Theory of Employment, Interest and Money*. London.
- Lucas, R. (2000). *Von der regionalisierten Strukturpolitik zur nachhaltigen Regionalentwicklung. Regionale Politikkonzepte im Zeitalter der Globalisierung*. *Wuppertaler Papers* 101. Wuppertal.
- Mailat, D. (1992). *The Innovation Process and the Role of the Milieu. V: Enterprises innovatrices et développement territorial*. Mailat, V. D., in Perin, J. C. (ur.). GREMI. Neuchâtel.

Maillat, D., Quévit, M., in Senn, L. (1993). Réseaux d'innovation et milieux innovateurs: Un pari pour le développement régional. GREMI. Neuchâtel.

Malačič, J., in sod. (2005). Študija o kazalcih ustvarjalnosti slovenskih regij, Ekonomska fakulteta UL, 95. str.

Mednarodna organizacija za delo (ILO): medmrežje: <http://laborsta.ilo.org/>, 15.10. 2008.

Nijkamp, P., in Mouwen, A. (1987). Knowledge centers, information diffusion and regional development. V: The spatial impact of technological change. Brotchie, J. H., et al. (ur.). London.

Schumpeter, J. A. (1911). Die Theorie wirtschaftlichen Entwicklung. Berlin.

SICRIS: Baza Agencije Republike Slovenije za raziskovalno dejavnost (ARRS). Ljubljana, 2007. Medmrežje: <http://sicris.izum.si/> (15. 3. 2008).

Sturm, P. (2000). Region Frankfurt/Rhein Main. V: Informationen zur Raumentwicklung 11/12. Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung. Berlin.

Suchanek, A. (1998). Nachhaltigkeit und Wettbewerb. V: Zukunftsfähigkeit und Neoliberalismus. Renner, A., in Hinterberger F. (ur.). Baden-Baden.

SURS: Bruto investicije v nova osnovna sredstva po namenu vlaganja. Medmrežje: http://www.stat.si/tema_ekonomsko_nacionalni_bdp1.asp (15. 6. 2008).